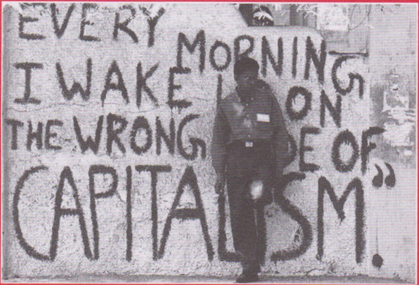
κόκκινες σελίδες

τεύχος 6

Ο πληθωρισμός σαν εργαλείο της καπιταλιστικής αντεπίθεσης

Ο μετασχηματισμός της δημοκρατίας

λέσχη

κόκκινες σελίδες

τεύχος 6

λέσχη

Το τεύχος 6 των *κόκκινων σελίδων*
εκδόθηκε στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 2014
από την *Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα*
με την τεχνική υποστήριξη της *κολλεκτίβας 03*03*

Η *Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα*
είναι ένα αυτόνομο εγχείρημα Μνήμης, Τεκμηρίωσης και Εκδόσεων
προς όφελος κινηματικών σκοπών.
Ξεκίνησε το 1999
για να συγκεντρώσει, να καταγράψει και να ταξινομήσει
έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό.
Παράλληλα έχει δημιουργήσει μεγάλη δανειστική βιβλιοθήκη
θεωρητικών, ιστορικών και πολιτικών βιβλίων.
Η διαχείριση του υλικού γίνεται απ' την πολιτική συνέλευση της Λέσχης
στη βάση συγκεκριμένων και αυστηρών κανόνων και αρχών.

Το αρχείο και το info / βιβλιοπωλείο της Λέσχης
είναι ανοικτά στους / στις ενδιαφερόμενους / ες
Πέμπτη 15.30 έως 19.00 και Σάββατο 12.00 έως 16.00
στην κατάληψη Φυλής και Φερρών 30.

Περιεχόμενα:

Ο πληθωρισμός σαν εργαλείο της καπιταλιστικής αντεπίθεσης

Στο προηγούμενο τεύχος ερευνήσαμε τη διαμόρφωση και την εγκαθίδρυση του καινούργιου καπιταλιστικού Παραδείγματος στα πρώτα βήματά του στο πιο άμεσο "επίπεδο" που θα μπορούσε να συμβεί: στο ταραγμένο "επίπεδο" των άμεσων εργατικών αρνήσεων και της αναδιοργάνωσης της (εκμετάλλευσης της) εργασίας. Όμως αυτό δεν ήταν όλη η απάντηση των αφεντικών στις εργατικές (και γενικότερα κοινωνικές) ανταρσίες που είχαν προηγηθεί. Κι ούτε θα μπορούσε να περιοριστεί αυτή η απάντηση μόνο στη βάση της οργάνωσης της εργασίας. Ο κεϋνσιανισμός σαν *πολιτικό* σχέδιο και σαν *πολιτική* ρύθμιση ήταν πολύ περισσότερα απ' όσα θα μπορούσε (ή δεν θα μπορούσε) να βρει κανείς στα εργοστάσια, ή στα νοσοκομεία, ή στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αφορούσε επίσης, κι όχι σαν κάτι δευτερεύον, μια ορισμένη σχηματοποίηση και λειτουργία (λειτουργική και ιδεολογική) του κράτους. Και ο κεϋνσιανισμός, είδαμε ήδη, έμοιαζε στα τέλη της δεκαετίας του '70 "ξεπερασμένος".

Σύμφωνα με κάποιες απόψεις[1] η αποτυχία του κεϋνσιανισμού οφειλόταν στην όξυνση των εσωτερικών αντιθέσεων της μορφής κράτος πρόνοιας, εξαιτίας της υπερσυσσώρευσης που ακολούθησε τον Β παγκόσμιο πόλεμο. Η όξυνση αυτών των αντιθέσεων (πάντα σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση) δεν εκδηλώθηκε μεν ρητά σαν αδυναμία του κεϋνσιανικού κράτους, αλλά έμμεσα πλην καθαρά σαν αδυναμία του να μεσολαβήσει και να εγγυηθεί την ταξική συνεργασία και ειρήνη. Κατά την δική μας άποψη η εργατική επίθεση στο κράτος ή, έστω, σε κάποιες στρατηγικές πλευρές του σε ότι αφορούσε τις μεσολαβήσεις και την ταξική ειρήνη, δεν ήταν καθόλου έμμεση. Είναι, φυσικά, διαφορετικό εάν εκείνη η επίθεση παρήγαγε και οργανωτικές μορφές που να αντέχουν στο χρόνο· αυτό δεν έγινε. Όπως και να 'χει θεωρούμε σαν ιστορικό δεδομένο αυτό, που κανένας απ' τους "εκπροσώπους" και "απελευθερωτές" μας δεν δέχεται, ειδικά εφόσον ήλπιζαν και ελπίζουν σε έναν καπιταλισμό με ανθρώπινο πρόσωπο: *το κεϋνσιανό συμβόλαιο αυτός που το πέταξε πρώτος στα σκουπίδια ήταν η τάξη μας!* Είναι αλήθεια ότι δεν πήγαμε (σαν τάξη) πολύ μακρύτερα. Είναι εξίσου αλήθεια ότι τα αφεντικά ακολούθησαν, και το δικό τους "πέταγμα στα σκουπίδια" πήγε πολύ μακρυά.

Ωστόσο αυτό το "επίπεδο", της θεσμικά πολιτικής (και ιδεολογικής) διεύθυνσης, του κράτους, αφενός σαν άμεση ή έμμεση καταγραφή της όξυνσης του ταξικού ανταγωνισμού *τότε* αλλά και σαν "λύση των προβλημάτων" *έκτοτε*, δεν είναι καθόλου αμελητέο. Πολύ απλά: η έξοδος απ' τις αρνήσεις των '60s και '70s που μαστόρεψαν τα αφεντικά για λογαριασμό τους, ας πούμε η "διαλεκτική του κεφάλαιου", δεν θα μπορούσε να γίνει ολοκληρωμένα μόνο στο "χαμηλό επίπεδο" των εργασιακών ή και γενικά κοινωνικών σχέσεων. Ήταν *και* εκεί. Ήταν *οπωσδήποτε* εκεί, γιατί αλλιώς όλα θα ήταν στον αέρα. Αλλά *δεν ήταν μόνον εκεί.* Οι μετασχηματισμοί του κράτους, τόσο σαν θεσμίσεις όσο και σα νομιμοποίηση ιδεολογικών αλλαγών, ήταν απαραίτητοι.

Ένα μικρό, ενδεικτικό παράδειγμα. Πολλοί / πολλές θυμούνται την Margaret

Thatcher (και το κόμμα της) σαν σημαιοφόρο του νεοφιλελευθερισμού στην Αγγλία, απ' τις αρχές της δεκαετίας του '80. Πολλοί λιγότεροι θυμούνται ή ξέρουν τον Edward Heath, επικεφαλής των συντηρητικών για μια δεκαετία ('65 - '75) και πρωθυπουργό απ' τον Ιούνη του 1970 ως τον Φλεβάρη του 1974. Η συντηρητική κυβέρνηση του Heath ήταν η πρώτη (ιστορικά) στην κεϋνσιανή (ακόμα) Αγγλία που προσπάθησε, μέσω ενός νόμου του 1971 (Industrial Relations Act 1971), να περιορίσει την διαπραγματευτική ισχύ των συνδικάτων, ελπίζοντας ότι έτσι θα εξασφαλίσει την ομαλή λειτουργία και κερδοφορία των επιχειρήσεων. Προσπάθησε, επίσης, να "απορρυθμίσει" (εν μέρει) την αγορά εργασίας. Αντί να "λύσει το πρόβλημα" (βρισκόμαστε στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '70) η κυβέρνηση Heath το επιδείνωσε: δύο απεργίες των ανθρακωρύχων, το 1972 και το 1974, που είχαν ευρύτερη απήχηση, την γονάτισαν. Ήταν μάλλον εύλογο: προσπαθώντας να ακυρώσει μερικές απ' τις κεϋνσιανές μεσολαβήσεις (σε ότι αφορούσε τα συνδικάτα) η αγγλική κυβέρνηση δυνάμωνε άθελά της τις πιο ριζοσπαστικές τάσεις μέσα στην αγγλική εργατική τάξη, και (πάλι άθελά της) έσπρωχνε αυτές τις εργατικές αντιδράσεις σε ακόμα μεγαλύτερη πολιτικοποίηση, με όρους εξουσίας πάντα. Στις εκλογές του Οκτώβρη του 1974 οι "εργατικοί" του Harold Wilson έγιναν κυβέρνηση (αν και με μια ισχνή πλειοψηφία 3 εδρών) κινούμενοι στον αντίποδα: ακόμα περισσότερο κράτος πρόνοιας, ακόμα μεγαλύτερες δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση, την υγεία και την επιδότηση των ενοικίων για τους χαμηλόμισθους, ακόμα υψηλότεροι φόροι για τους πλούσιους, ακόμα καλύτερη νομοθεσία σε διάφορα επιμέρους (αλλά όχι ασήμαντα) ζητήματα της εργατικής τάξης, των συνθηκών εργασίας και ζωής της: μπορείτε να ανατρέξετε στο τεύχος νο 4 των *κόκκινων σελίδων* για να διαπιστώσετε ότι την ίδια περίοδο το ίδιο ακριβώς έκαναν οι γαλλικές κυβερνήσεις. Ωστόσο, αυτό το "περισσότερο" από μια συνταγή που δούλευε ελάχιστα ή καθόλου πια, και που φαινόταν (στ' αφεντικά) όλο και περισσότερο ένα έξοδο χωρίς ανταλλάγματα, πλησιάζε στο τέλος του. Ο ίδιος ο Wilson το κατάλαβε σαν επίμονες φήμες για στρατιωτικό ή ανακτορικό πραξικόπημα εναντίον του - οι αντίπαλοί του δεν ήταν διατεθειμένοι, πια, για διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς. Παραιτήθηκε στη μέση της θητείας του, το 1976, επικαλούμενος λόγους υγείας.[2.3] Το κόμμα του συνέχισε να κυβερνάει, ως το 1979 - οπότε ηττήθηκε κατά κράτος απ' τους συντηρητικούς υπό την αρχηγία της Margaret Thatcher: *a new star was born.*

Κοιτώντας εκ των υστέρων, τέτοιου είδους "μπρος - πίσω" στην κεντρική πολιτική σκηνή των κρατών που είχαν κτυπηθεί απ' τις αρνήσεις και τις ανταρσίες των '60s και '70s μοιάζουν αναπόφευκτα. Τόσο το περιεχόμενο αυτών των ανταρσιών όσο και οι συσχετισμοί δύναμης που γεννούσαν *δεν* ήταν καθόλου εύκολο να απορροφηθούν απ' το κράτος. Όμως δεν μιλάμε για το κράτος όπως το ξέρουμε σήμερα, αλλά το κράτος *τότε*: το "κράτος σχέδιο", το κράτος απορροφητήρα των ταξικών αντιθέσεων, μεσολαβητή και εγγυητή των διαπραγματεύσεων και των συμφωνιών μεταξύ των "μεγαλομοριακά" οργανωμένων "κοινωνικών εταίρων".

Ποιών εταίρων πια; Απ' την μια μεριά τα αφομοιωμένα συνδικάτα και τα κόμματα της αριστεράς θα ήθελαν να κρατήσουν ή να ενισχύσουν την θέση αντιπροσώπευσης μέσα στους κρατικούς θεσμούς, όπως την είχαν μάθει τις δεκαετίες μετά

τον Β παγκόσμιο· όμως τι είχαν να προσφέρουν αφού η εργατική βάση δεν υπάκουγε πια τους "εκπροσώπους" της και, στην πράξη, τους θεωρούσε ακόμα και εχθρούς; Απ' την άλλη μεριά οι εργοδότες για ποιον λόγο θα έπρεπε να ελπίζουν στην αποτελεσματικότητα ενός πλέγματος θεσμών, στους οποίους το κεϋνσιανό κράτος είχε υπάρξει η ιστορική, μεταπολεμική εγγύηση, αν αυτοί οι θεσμοί δεν γίνονταν σεβαστοί απ' την απέναντι μεριά; *Για ένα μικρό αλλά έντονο ιστορικό / χρονικό διάστημα έμοιαζε ότι πρώτα η εργατική πλευρά και ύστερα η πλευρά των αφεντικών ήθελαν να ξεφορτωθούν τους συμβιβασμούς και τους αυτοπεριορισμούς του κεϋνσιανού, δημοκρατικού καθεστώτος, για να συγκρουστούν απευθείας.* Στην πράξη, η απελευθέρωση που νίκησε τελικά (και μάλλον γρήγορα) δεν ήταν της εργατικής τάξης αλλά του κεφάλαιου.

Θα μιλούσε λοιπόν κανείς, πέρα από "κρίση της καπιταλιστικής συσσώρευσης" (δηλαδή για σοβαρά προβλήματα και αδυναμίες που έπρεπε να λυθούν· και άρχισαν να λύνονται έγκαιρα, όπως είδαμε στα τεύχη νο 4 και 5 των *κόκκινων σελίδων*) και για "κρίση του κράτους πρόνοιας". Που επίσης θα έπρεπε να λυθεί, ακόμα κι αν το πρόβλημα δεν ήταν "ο εργατικός στρατός προ των πυλών". Όμως αυτά δεν συμβαίνουν, κι ούτε τότε έγιναν, σαν σε θεατρική σκηνή. Υπήρχαν πρακτικά ζητήματα, προβλήματα μέσα ή έξω από εισαγωγικά, που έπρεπε να λυθούν. Η mainstream απάντηση των αφεντικών στα '60s και στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '70 προκειμένου να ξαναχαλιναγωγήσουν τις εργατικές αρνήσεις ήταν αυξήσεις στους μισθούς, άμεσους και έμμεσους. Η τακτική δεν είχε το αποτέλεσμα της ειρήνευσης που οι εργοδότες προσδοκούσαν (δες αναλυτικά στο τεύχος νο 4)· συνέβαλε όμως σε κάτι που οι οικονομολόγοι και οι εργοδότες τους μισούν, ειδικά αν κρατάει καιρό: π λ η θ ω ρ ι σ μ ό. Γιατί οι μισθοί ανέβαιναν (ουσιαστικά ως το 1973) αλλά, προκειμένου τα αφεντικά να παίρνουν πίσω τα λεφτά τους, ανέβαζαν και τις τιμές.

Ο πληθωρισμός καθόλου δεν προκαλείται απ' την αύξηση των μισθών σαν τέτοια. Στη συμβατική του έννοια αφορά (και μετριέται σε σχέση με) *τις τιμές*. Τις τιμές των εμπορευμάτων, κατ' αρχήν. Απλοϊκά αλλά όχι λανθασμένα θα έλεγε κανείς ότι εάν μέσω της αύξησης των τιμών των εμπορευμάτων τα αφεντικά σκοπεύουν να πάρουν πίσω αυτά που έδωσαν σαν αυξήσεις στους μισθούς, τότε η ενοχή για τον πληθωρισμό δεν είναι μοιρασμένη (στους μισθούς και στις τιμές) αλλά μονόπλευρη. Για να μην υπάρχουν τέτοιες σκέψεις, η δημαγωγία (και η οικονομολογία σαν ένας ειδικός / διαχωρισμένος κλάδος της) φροντίζει να κάνει τη δουλειά της. Γιατί, διαφορετικά, ο πληθωρισμός - το ξέρουν καλά οι μαρξιστές, όχι μόνο οι μαρξιστές της θεωρίας αλλά και, κυρίως, της πράξης - είναι ένας ύπουλος υπονομευτής της σταθερότητας οποιουδήποτε συστήματος διακυβέρνησης. Υπονομεύει την εμπιστοσύνη στο (όποιο) νόμισμα, υπονομεύει επίσης την πολιτικοοικονομική πειστικότητα και σταθερότητα οποιασδήποτε κυβέρνησης.[4] Για να αποφευχθούν τέτοιες καταστάσεις οι ειδικοί των αφεντικών έχουν διάφορες ιδεο-θεωρίες. Που συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι για τον πληθωρισμό φταίει κάτι που αρχικά φαίνεται ουδέτερο: η "μεγάλη, μεγαλύτερη απ' το σωστό, ποσότητα χρήματος που κυκλοφοράει στην αγορά"... Κι αν ο πληθωρισμός γίνει πρόβλημα, δεν υπάρχει κανένας άλλος για να το λύσει εκτός απ' αυτόν: το κράτος, με το αποκλειστικό του προνόμιο (μέσω της κεντρικής τράπεζας) να εκδίδει χρήμα.

Να δυο λόγια που λέει επ' αυτού ο κεϋνσιανός οικονομολόγος John Kenneth Galbraith:[5]

...

Στις Ηπα, στο μεγαλύτερο μέρος της καλής εικοσιπενταετίας, ο πληθωρισμός δεν αποτελούσε ζήτημα που να προβληματίζει. Αν εξαιρέσει κανείς κάποιος τις σύντομες πιέσεις των τιμών στην περίοδο του πολέμου της Κορέας, παρατηρήθηκε μόνο μία μικρή ανοδική κίνηση των τιμών, και συγκεκριμένα έως το 1966 ανήλθε σε μία ή δύο ποσοστιαίες μονάδες στο δείκτη τιμών καταναλωτή. Οι οικονομολόγοι, όπως πάντα, δεν ασχολούνταν με αυτό που δεν ήταν ορατά ανησυχητικό.

Ωστόσο ο πληθωρισμός μετά το 1966 άρχισε να επιταχύνεται. Αυξήθηκε κατά τουλάχιστον 6 ποσοστιαίες μονάδες στην περίοδο 1969 - 1970, σχεδόν 8 στην περίοδο 1972 - 1973, και σχεδόν 14 στην περίοδο 1974 - 1975. Η τελευταία αύξηση συνοδεύτηκε από το χαρακτηρισμό "διψήφιος πληθωρισμός" που ήταν καταστροφικός για την αμερικανική οικονομική ορολογία.

...

Ένα περαιτέρω και ακόμη πιο σοβαρό πρόβλημα που αντιμετώπιζαν όλες οι βιομηχανικές χώρες ήταν η νέα μορφή πληθωρισμού. Αφορούσε αυξήσεις τιμών και ημερομισθίων που προέρχονταν από την αλληλεπίδραση των μεγάλων οργανισμών στη σύγχρονη οικονομία. Με τη βιομηχανική συγκέντρωση οι εταιρείες είχαν επιτύχει έναν πολύ σημαντικό έλεγχο επί των τιμών τους, τον έλεγχο που η ορθόδοξη οικονομική παραχώρησε στο μονοπώλιο και στο ολιγοπώλιο, χωρίς να αναγνωρίσει την πλήρη ύπαρξή του στον πραγματικό κόσμο. Και τα εργατικά σωματεία είχαν επιτύχει ουσιαστική δικαιοδοσία επί των ημερομισθίων και των συναφών ευεργημάτων που δικαιούνταν τα μέλη τους. Από την αλληλεπίδραση των φορέων αυτών είχε προκύψει μια νέα και πανίσχυρη πληθωριστική δύναμη: η ανοδική πίεση που ασκούσαν πάνω στις τιμές οι ρυθμίσεις σχετικά με τα ημερομίσθια, η ανοδική πίεση των τιμών και των εξόδων διαβίωσης πάνω στα ημερομίσθια. Αυτή η αλληλεπιδρώσα δυναμική που κατέληξε να ονομάζεται σπειροειδής ανέλιξη ημερομισθίων - τιμών.

Για την αντιμετώπιση αυτής της δυναμικής η κεϋνσιανή επανάσταση είχε αφήσει μία έντονα αρνητική κληρονομιά. Ο προσδιορισμός των ημερομισθίων και των τιμών ήταν ένα μικροοικονομικό φαινόμενο και η μικροοικονομική είχε διαχωριστεί από τον Κέυνς, και είχε αφεθεί στην κλασσική ορθοδοξία της αγοράς.

...

Το κεϋνσιανό σύστημα, συνεπώς, ήταν φανερά ανήμπορο. Το 1975 ο πρόεδρος Τζέραλντ Φόρντ κάλεσε σε σύσκεψη μερικούς από τους ευρύτερα γνωστούς οικονομολόγους της χώρας για να προτείνουν μέτρα για τον πληθωρισμό. Εκείνον το χρόνο ο δείκτης τιμών καταναλωτή ανερχόταν σε 13,5%. Υπήρχε πλήρης επαγγελματική συμφωνία πάνω σε ένα μόνο μέτρο: να επανεξεταστούν οι κυβερνητικές ρυθμίσεις για να απομακρυνθούν τυχόν φανερά εμπόδια στον ανταγωνισμό της αγοράς. Από πρακτική άποψη, η πρόταση αυτή δεν ήταν καθόλου καλύτερη απ'την πρόταση του ίδιου του προέδρου, ο οποίος υποστήριζε το σλόγκαν "Πατάξτε τον πληθωρισμό τώρα".

...

Η δεκαετία του 1970 κυλούσε, αλλά ο πληθωρισμός επέμενε. Οι υψηλότεροι φόροι, οι λιγότερες δαπάνες, η άμεση παρέμβαση σε ημερομίσθια και τιμές, αποκλείστηκαν όλα από τον κατάλογο των πιθανών μέτρων.... Ωστόσο, συνέχισε να υπάρχει μια πολύ βολική πολιτική πορεία δράσης: μπορούσαν να καταφύγουν στη νομισματική πολιτική, δηλαδή στο μονεταρισμό. Η λύση αυτή είχε σημαντικούς και με σαφείς απόψεις υποστηρικτές. Γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 1970, ο μονεταρισμός ήταν με τον πιο εντυπωσιακό τρόπο ό,τι είχε απομείνει από μια πολιτική, αφού τίποτα άλλο δεν ήταν πολιτικά δυνατό να γίνει.... Γι'αυτό και στην τελευταία φάση της δεκαετίας εφαρμόστηκαν αυστηρά νομισματικά μέτρα από τη φαινομενικά φιλελεύθερη κυβέρνηση του προέδρου Τζίμι Κάρτερ στις Ηπα και την ομολογουμένως συντηρητική κυβέρνηση της Βρετανίδας πρωθυπουργού Μάργκαρετ Θάτσερ. Η Κεϋνσιανή επανάσταση έσβησε. Στην Ιστορία της Οικονομικής η εποχή του Τζον Μέιναρντ Κέινς έδωσε τη σκυτάλη στην εποχή του Μίλτον Φρίντμαν.

...

Για τους ιστορικούς των οικονομικών θεωριών, η "αλλαγή σκυτάλης" απ' τον κεϋνσιανισμό στον μονεταρισμό δεν έγινε "απότομα". Ακόμα και ο Friedman είχε κεϋνσιανές καταβολές. Συνεπώς, κατά την στενά τεχνική / οικονομολογική προσέγγιση της εποχής, οι προτάσεις και οι ιδέες του Friedman για τον έλεγχο της κυκλοφορίας του χρήματος (έτσι ώστε να καταπολεμηθεί ο πληθωρισμός...) *θα μπορούσαν* να θεωρηθούν μια μερική διόρθωση των μικροοικονομικών ατελειών και αδυναμιών του κεϋνσιανισμού.

Όμως εκεί που ο Friedman (και όλοι οι τότε οπαδοί της "νεοκλασσικής" θεωρίας, δηλαδή οι νεοφιλελεύθεροι) ήταν ακριβέστατοι, συγκεκριμένοι και ξεκάθαροι, ήταν όταν ο "προβληματισμός" τους ξέφευγε απ' την αργκώ των οικονομολόγων περί "προσφοράς χρήματος", "επιτοκίων", "επεκτατικής οικονομικής δραστηριότητας του κράτους" κλπ, και άγγιζε πολύ πιο απτά ζητήματα του (τότε) ταξικού ανταγωνισμού.

Το 1973 (την χρονιά που οι νεοφιλελεύθερες συνταγές, υπό την υψηλή επίβλεψη της οικονομικής "σχολής του Σικάγο", δηλαδή και του Friedman του ίδιου, άρχισαν να εφαρμόζονται στη Χιλή απ' την χούντα του Πινοσέτ - περισσότερα στο τεύχος νο 0.3 των *κόκκινων σελίδων*) ο Milton Friedman έδωσε μια συνέντευξη στο περιοδικό Playboy. Για το αμερικανικό και γενικότερα το αγγλόφωνο κοινό ο Friedman ήταν ακόμα ένας αιρετικός (ήδη, όμως, σταθερός αρθρογράφος του από τότε ευρείας κυκλοφορίας καθεστωτικού *newsweek*)· σε μια εποχή που το να εμφανίζεσαι σαν τέτοιος θα μπορούσε να τραβήξει πάνω σου μια κάποια προσοχή. Ανάμεσα στα υπόλοιπα σ' εκείνη τη συνέντευξη ειπώθηκαν και τα πιο κάτω:

Playboy: *Είστε οπαδός της laissez-faire προσέγγισης.*

Friedman: *Ναι. Γιατί πιστεύω ότι μια κυβερνητική λύση σε ένα πρόβλημα είναι συνήθως το ίδιο κακή όσο το πρόβλημα, και πολύ συχνά κάνει το πρόβλημα χειρότερο. Πάρτε, για παράδειγμα, τον βασικό μισθό, που έχει σαν αποτέλεσμα να στέλνει τους φτωχούς, που βρίσκονται στον πάτο της μισθολογικής κλίμακας - για το καλό των οποίων σχεδιάστηκε - σε ακόμα χειρότερη κατάσταση.*

Playboy: *Γιατί συμβαίνει αυτό;*

Friedman: *Εάν θέλετε πράγματι να πάρετε μια ιδέα σχετικά με τον βασικό μισθό, δεν υπάρχει τίποτα καλύτερο απ' το να ψάξετε τα αρχεία του Κογκρέσσου, να βρείτε τις προτάσεις για την αύξηση του βασικού μισθού, και να δείτε ποιοί την υποστηρίζουν. Πολύ σπάνια θα βρείτε φτωχούς ανθρώπους να υποστηρίζουν την αύξηση του βασικού μισθού. Συνήθως αυτό το κάνουν εκείνοι που παίρνουν μισθούς υψηλότερους απ' τον βασικό. Ας πούμε οι βιομήχανοι της κλωστοϋφαντουργίας του Βορρά. Ο John Kennedy, όταν ήταν στο Κογκρέσσο, είπε καθαρά ότι είναι υπέρ της αύξησης του βασικού μισθού επειδή θέλει να προστατέψει την κλωστοϋφαντουργία της Νέας Αγγλίας απ' τον ανταγωνισμό της φτηνής εργασίας στο Νότο.*

Αλλά δείτε τώρα το θέμα απ' την σκοπιά της φτηνής εργασίας. Εάν ο υψηλότερος βασικός μισθός κάνει μη κερδοφόρα μια επιχείρηση στο Νότο, αυτό θα βοηθήσει ή θα βλάψει τον κόσμο; Ξεκάθαρα θα τους βλάψει, επειδή οι δουλειές που θα ήταν διαθέσιμες γι' αυτούς θα πάψουν να υπάρχουν, αφού η επιχείρηση θα κλείσει. Τελικά ένας νόμος που ορίζει ψηλά τον βασικό μισθό είναι ουσιαστικά ένας νόμος που κάνει παράνομο το να προσλαμβάνει ένας εργοδότης ανειδίκευτους.

Playboy: *Νομίζω ότι μάλλον είναι ένας νόμος που επιβάλλει στους εργοδότες να πληρώνουν έναν δίκαιο μισθό, ώστε να ζει ο εργαζόμενος με αξιοπρέπεια.*

Friedman: *Και γιατί είναι καλύτερη η κατάσταση κάποιου που μένει άνεργος επειδή το ωρομίσθιο έχει πάει στα 1,6 δολάρια σε σχέση με το να δούλευε με 1,5 δολάρια την ώρα; Όταν δεν δουλεύεις, το 1,6 δολάρια την ώρα δεν σημαίνει τίποτα για την τσέπη σου. Ας υποθέσουμε ότι υπάρχει ένας νεαρός τον οποίο εσύ, σαν εργοδότης, ευχαρίστως θα προσλάμβανες με 1,5 δολάριο την ώρα. Αλλά ο νόμος λέει όχι, αυτό είναι παράνομο, πρέπει να τον πληρώνεις 1,6 δολάρια την ώρα. Ωραία, αλλά αν του δίνεις 1,6 δολάρια, στην πραγματικότητα θα κάνεις φιλανθρωπία. Γιατί πληρώνεις 1,5 δολάριο για τη δουλειά του, αφού τόσο την εκτιμάς, και του κάνεις δώρο επιπλέον 10 σεντς την ώρα. Αυτό είναι κάτι που λίγοι εργοδότες είναι διατεθειμένοι ή μπορούν να κάνουν, χωρίς να πεταχτούν έξω απ' την πιάτσα από λιγότερο γενναιόδωρους ανταγωνιστές τους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ότι οι νόμοι για τον ελάχιστο μισθό προκαλούν ανεργία μεταξύ των ανθρώπων με λίγα προσόντα. Και ποιοί είναι αυτοί; Κατά κύριο λόγο είναι νεαροί κάτω των 20, μαύροι, και γυναίκες που δεν έχουν κάποια ειδικότητα ή βρέθηκαν εκτός εργασίας και προσπαθούν να επανέλθουν. Γι' αυτό υπάρχει ασυνήθιστα υψηλή ανεργία σ' αυτές τις ομάδες ανθρώπων.*

Playboy: *Και πως είστε σίγουρος ότι η νομοθεσία για τον βασικό μισθό είναι η αιτία της ανεργίας;*

Friedman: *Το 1956, νομίζω, το βασικό ωρομίσθιο ανέβηκε από 75 σεντς στο 1 δολάριο· ήταν μια πολύ μεγάλη αύξηση. Στις αρχές της δεκαετίας του '50, το ποσοστό ανεργίας μεταξύ των νεαρών ανδρών ήταν το ίδιο για τους μαύρους και τους λευκούς. Και για τις δύο κατηγορίες ήταν γύρω στο 8%, όταν το γενικό ποσοστό ανεργίας ήταν περίπου 4%. Στα τέλη της δεκαετίας του '50, αφού είχε προ-*

ηγηθεί η αύξηση απ' τα 75 σεντς την ώρα στο 1 δολάριο, το ποσοστό ανεργίας για τους νεαρούς μαύρους πήγε απ' το 8% σε κάτι μεταξύ 20% με 25%. Για τους λευκούς νεαρούς πήγε στο 13%. Από τότε τα ποσοστά ανεργίας και για τους μαύρους και για τους λευκούς νεαρούς είναι μόνιμα πιο υψηλό απ' ότι πριν το 1956. Και όταν αυτά τα ποσοστά άρχισαν να πέφτουν, ήρθε μια καινούργια αύξηση στο βασικό μισθό για να ξανασπρώξει την ανεργία ψηλά.

Η ανεργία των μαύρων νεαρών είναι υψηλότερη από εκείνη των λευκών συνομηλίκων τους εξαιτίας λόγων που είναι εύκολο να βρεθούν, και για τους οποίους έπρεπε κάτι να έχουμε κάνει: οι μαύροι έχουν πάει λιγότερο καιρό στο σχολείο και έχουν λιγότερες δεξιότητες σε σχέση με τους λευκούς. Οπότε, η νομοθεσία για τον βασικό μισθό κτυπάει ειδικά αυτούς. Έχω πει πολλές φορές ότι αυτοί οι νόμοι είναι οι πιο αντι-negro νόμοι που υπάρχουν επίσημα.

***Playboy:** Δεν θα ήταν καλύτερα εάν αυτοί που λέτε ότι θίγονται απ' την θεσμοθέτηση του κατώτατου μισθού εκπαιδεύονταν ώστε να δουλέψουν σε καλύτερες δουλειές με καλύτερους μισθούς;*

***Friedman:** Η νομοθεσία περί κατώτατου μισθού καταστρέφει το καλύτερο είδος προγραμμάτων εκπαίδευσης που είχαμε ποτέ: την εκπαίδευση μέσα απ' τη δουλειά. Ο κυριότερος τρόπος που οι άνθρωποι ανεβαίνουν μέσα στην ιεραρχία της δουλειάς είναι ξεκινώντας από ανειδίκευτες δουλειές, όπου μαθαίνουν διάφορα. Δεν πρόκειται μόνο για τις τεχνικές δεξιότητες. Μαθαίνουν διάφορα, όπως να πηγαίνουν στη δουλειά στην ώρα τους, να κάθονται στη δουλειά 8 ώρες την ημέρα αντί να κόβουν βόλτες στο δρόμο, να έχουν συγκεκριμένες ευθύνες, να πληροφορούν τον εργοδότη τους πότε και γιατί δεν θα πάνε στη δουλειά. Όλα αυτά τα μαθήματα είναι σημαντικά. Σε μια προσπάθεια να διορθώσει την ζημιά που έχει προκαλέσει η καθιέρωση του βασιμού μισθού στην παραδοσιακή εκπαίδευση μέσω της δουλειάς, έχουμε τώρα μια μεγάλη συλλογή προγραμμάτων εκπαίδευσης. Το μεγάλο όφελος αυτών των κυβερνητικών προγραμμάτων που επιδοτούν τους εργοδότες για να κάνουν εκπαίδευση μέσω της δουλειάς είναι ότι δίνει στους εργοδότες ένα κίνητρο να προσλαμβάνουν κόσμο και ύστερα να τον απολύουν για να προσλάβουν άλλους ώστε να πάρουν ακόμα περισσότερες επιδοτήσεις.*

***Playboy:** Ακόμα κι αν η θεσμοθέτηση του κατώτατου μισθού είναι αντιπαραγωγική όπως λέτε, δεν υπάρχει λόγος για κυβερνητικές δράσεις υπέρ των φτωχών; Το laissez faire για καιρό ήταν συνώνυμο των εργασιακών κάτεργων και της παιδικής εργασίας - καταστάσεις που εξαφανίστηκαν μόνο μέσω της κοινωνικής νομοθεσίας.*

***Friedman:** Τα εργασιακά κάτεργα και η παιδική εργασία ήταν καταστάσεις που προέκυψαν μάλλον απ' την φτώχια παρά απ' τα οικονομικά του laissez-faire. Οι άθλιες εργασιακές συνθήκες εξακολουθούν να υπάρχουν σε χώρες που έχουν όλα τα είδη των πεφωτισμένων κοινωνικών νομοθεσιών, αλλά στις οποίες εξακολουθεί να υπάρχει εξαιρετική φτώχια. Εμείς, εδώ, στις Ηπα, δεν υποφέρουμε πια από τέτοια φτώχια, κι αυτό συμβαίνει επειδή το σύστημα της ελεύθερης επιχειρήσης μας επέτρεψε να γίνουμε πλούσιοι.*

Ο καθένας πιστεύει ότι το laissez faire είναι άκαρδο. Κι όμως. Πότε νομίζεις ότι είχαμε το υψηλότερο επίπεδο ιδιωτικής φιλανθρωπίας σ' αυτή τη χώρα; Τον 19ο αιώνα! Τότε ήταν που είχαμε το μεγαλύτερο κίνημα υπέρ των ιδιωτικών μη κερδοσκοπικών νοσοκομείων. Τις φιλανθρωπικές αποστολές στο εξωτερικό. Το κίνημα των βιβλιοθηκών. Ακόμα ακόμα και την Ένωση Αντιμετώπισης της Βαρβαρότητας στα Ζώα. Εκείνη ήταν επίσης η εποχή που οι απλοί άνθρωποι, οι άνθρωποι των χαμηλών εισοδημάτων, πέτυχαν τη μεγαλύτερη βελτίωση στο επίπεδο ζωής τους. Εκείνη την περίοδο εκατομμύρια μεταναστών ήρθαν εδώ χωρίς ούτε μια πέννα στην τσέπη τους, και πέτυχαν αξιοσημείωτη βελτίωση στο επίπεδο της ζωής τους.

Η μητέρα μου ήρθε σ' αυτήν εδώ τη χώρα όταν ήταν 14 χρονών. Δούλεψε σ' ένα κάτεργο σαν ράφτρα, και ήρθε στις Ηπα επειδή υ π ή ρ χ ε ένα τέτοιο κάτεργο που θα της επέτρεπε να βρει μια δουλειά. Δεν έκαστε εκεί, όπως δεν έκατσε και κανείς άλλος. Ήταν απλά ένα σταθμός της διαδρομής τους, και σίγουρα ήταν κάτι πολύ καλύτερο απ' ότι θα έβρισκαν στην πατρίδα τους.... Πρέπει να πω ότι εάν τότε υπήρχε η σημερινή νομοθεσία για τον βασικό μισθό κι όλες οι υπόλοιπες αλυσίδες του κράτους πρόνοιας, οι μισοί απ' τους αναγνώστες του Playboy είτε δεν θα υπήρχαν είτε θα ήταν πολίτες της Πολωνίας, της Ουγγαρίας ή κάποιας άλλης χώρας. Και, άρα, δεν θα υπήρχε το Playboy για να το διαβάζουν.

...

Πιθανότατα αν δεν υπήρχε το Playboy ο πολιτισμός της δύσης να είχε μείνει πολύ πίσω. Πάντως, ακόμα κι αν εκτέθηκε (και) σ' ένα mainstream περιοδικό για αληθινούς άντρες, πολύ περισσότερο από τις αφηρημένες, άοσμες, άσαρκες και αταξικές (από πρώτη ματιά) οικονομολογικές θεωρίες, η γνώμη του Friedman για "πεζά" ζητήματα, που είχαν (και έχουν) να κάνουν με το εμπόρευμα-εργασία είναι, βρίσκουμε, σαφής.[6] Το ίδιο σαφής είναι μια παρατήρηση του Galbraith, στο βιβλίο που αναφέραμε πιο πριν:

..

Για μερικούς, η νομισματική πολιτική είχε (και έχει) μία άλλη, ακόμα μεγαλύτερη απήχηση, την οποία κατά έναν περίεργο και ασυγχώρητο τρόπο έχουν παραβλέψει οι οικονομολόγοι: η νομισματική πολιτική δεν είναι ουδέτερη από κοινωνική άποψη. Λειτουργεί κατά του πληθωρισμού αυξάνοντας τα επιτόκια, τα οποία με τη σειρά τους αναχαιτίζουν τις τραπεζικές δανειοδοτήσεις και την προκύπτουσα δημιουργία καταθέσεων, δηλαδή χρήματος. Τα υψηλά επιτόκια δεν ενοχλούν καθόλου τα άτομα και τους φορείς που έχουν χρήματα για να δανείσουν. Αυτοί φυσιολογικά έχουν περισσότερα χρήματα από εκείνους που δεν έχουν καθόλου χρήματα για να δανείσουν ή, με πολλές εξαιρέσεις, εκείνους που δανείζονται χρήματα. Αυτή είναι μια προφανής αλήθεια και της έχει δοθεί επαρκής έμφαση. Λόγω του ότι ευνοεί τους εύπορους τόσο ως άτομα όσο και ως φορείς, η περιοριστική νομισματική πολιτική έρχεται σε οξεία αντίθεση προς μια περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, η οποία, στηριζόμενη σε αυξημένους προσωπικούς και ατομικούς φόρους, επηρεάζει αρνητικά τους πλούσιους.

Οι συντηρητικοί στις βιομηχανικές χώρες, ειδικότερα στη Βρετανία και στις Ηπα, έχουν παράσχει έντονη υποστήριξη στη νομισματική πολιτική. Το ένστικτό

τους σε αυτό το θέμα ήταν πολύ καλύτερο από εκείνο των οικονομολόγων, οι οποίοι μαζί με το ευρύ κοινό έχουν υποθέσει την κοινωνική του ουδετερότητα. Τα κολακευτικά σχόλια για τον καθηγητή Φρίντμαν από τους συντηρητικούς ευπόρους - που ήταν όντως πολλά - πραγματικά του άξιζαν.

...

Εάν κάποιος απέδιδε την αλλαγή παραδείγματος στις κρατικές πολιτικές των τότε αναπτυγμένων καπιταλιστικά κρατών, με αρχή τις Ηπα και την Αγγλία, είτε στην πανουργία του Friedman είτε στην ισχύ των υποστηρικτών του, θα έκανε λάθος. Ο Friedman, ο Hayek και άλλοι μαζί με τις απόψεις και τους υποστηρικτές τους ήταν ήδη παλιοί, και σίγουρα γνωστοί στους ακαδημαϊκούς και δημοσιογραφικούς κύκλους από χρόνια. Και η τύχη τους δεν ήταν καλύτερη από μια θέση στο "ψυγείο". Αν βγήκαν από εκεί (και βγήκαν!) δεν ήταν επειδή έγιναν γοητευτικότεροι. Αλλά επειδή έγιναν αναγκαίοι μέσα στην τότε όξυνση του ταξικού ανταγωνισμού. Ο *πληθωρισμός* στα '70s ήταν πράγματι ένα γεγονός που ευνοούσε τις θεωρίες τους· αλλά δεν ήταν καθόλου ένα γεγονός που είχε μία, και μόνο μία, ερμηνεία. Δεν ήταν ένα γεγονός που με την αυστηρότητα ενός Νευτώνιου "νόμου κοινωνικής βαρύτητας" οδηγούσε σε ένα, και μόνον ένα, συμπέρασμα. Εκτός απ' τις εργατικές αρνήσεις και τις αποτυχημένες σε πρώτη φάση προσπάθειες να χαλιναγωγηθούν, υπήρχαν κι άλλοι σοβαροί λόγοι να εξηγήσουν εκείνο το "πρόβλημα", αιτίες που καθόλου δεν θα ευνοούσαν κουβέντες περί "βασικού μισθού" και "λιγότερου κράτους" όπως η προηγούμενη συνέντευξη. Πρώτα πρώτα η ιστορικής σημασίας αποσύνδεση (της ισοτιμίας) του δολαρίου απ' τον χρυσό, άρα η "παραγωγή" ενός *πληθωριστικού* νομίσματος απ' το αμερικανικό κράτος. Αυτό έγινε το 1971.[7] Και ύστερα η "ανταρσία" των αραβικών πετρελαιοπαραγωγών κράτων κατά των δυτικών (Ευρώπη και βόρεια Αμερική), εξαιτίας της υποστήριξης που παρείχαν στο ισραηλινό κράτος, μια "ανταρσία" που εκδηλώθηκε με το εμπάργκο πωλήσεων πετρελαίου προς τη Δύση, οδηγώντας σ' αυτό που ονομάστηκε "πετρελαϊκό σοκ" και στην κατακόρυφη άνοδο των τιμών του πετρελαίου, άρα στη σημαντική άνοδο του κόστους παραγωγής του μεγαλύτερου μέρους των τότε βιομηχανικών εμπορευμάτων. Αυτό έγινε το 1973.[7]

Οι "εξισώσεις" που μαστόρευαν οι φιλελεύθεροι ή νεοφιλελεύθεροι με άφθονη ιδεολογία ήδη απ' την δεκαετία του 1930 (περισσότερα στο τεύχος νο 0.3 των *κόκκινων σελίδων*), στις οποίες το "κόστος εργασίας" (και άρα οι εργατικές διεκδικήσεις) ήταν πάντα μια κρίσιμη μεταβλητή, θα μπορούσαν να είναι ακόμα πιο περιγέλαστες στα '70s απ' ότι στα '30s: "μονεταριστική" διαχείριση της κρίσης (που είχε προκληθεί απ' την εργατική αρνητικότητα), με νομίσματα πληθωριστικά και με την πρώτη ύλη της ενέργειας σε τιμές διαμορφούμενες από ένα κλειστό καρτέλ παραγωγών; Χμμμμμ.... *αστεία πράγματα.* Για γέλια και για κλάματα. Αλλά κανείς δεν γέλασε με την ιδέα να περιοριστεί η "ποσότητα χρήματος" σε κυκλοφορία την ίδια στιγμή που η κεντρική αμερικανική τράπεζα τύπωνε αφειδώς δολάρια για να χρηματοδοτήσει τον πόλεμο στο Βιετνάμ, σπάζοντας μονομερώς και αυθαίρετα την σπονδυλική στήλη των παγκόσμιων κεϋνσιανών μεταπολεμικών ρυθμίσεων του Bretton Woods! Αν, λοιπόν, ήταν όλοι σοβαροί και σε περίσκεψη ενώ η ιδέα σή-

κωνε κοροϊδία, η αιτία ήταν επίσης σοβαρή: ο πληθωρισμός γινόταν αντιληπτός (και σωστά απ' την άποψη των αφεντικών και των ειδικών τους) σαν ένα κρίσιμο αρνητικό αποτύπωμα του οξυμένου ταξικού ανταγωνισμού. Ταυτόχρονα όμως σαν η σχετικά εύκολη κλειδαρότρυπα που με τα κατάλληλα κλειδιά θα μπορούσε να ξανανοίξει την πόρτα του ελέγχου πάνω στην εργασία· άρα την πόρτα της διασφάλισης της καπιταλιστικής ομαλότητας.

Και πάλι ο Galbraith αναγνωρίζει απ' τη θέση του αυτήν την *πολιτική* αλήθεια:

...

Ότι η ανεργία που προκαλείται από μονεταριστική πολιτική και υψηλά επιτόκια, θα μείωνε τη διαπραγματευτική ισχύ των εργατικών σωματείων δεν προκάλεσε καμία έκπληξη. Η ορθόδοξη Οικονομική αποδεχόταν ότι η ανεργία θα μειώσει τα ημερομίσθια.... Σ'αυτήν την κατάσταση τα εργατικά σωματεία υποχρεώθηκαν όχι μόνο να μην προχωρήσουν σε αυξήσεις ημερομισθίων, αλλά να διαπραγματευτούν μειώσεις ημερομισθίων και επιδομάτων.

...

Στο κάτω κάτω, αν ήταν διαφορετικά, γιατί θα χρειαζόταν σαν "πρότυπο εργαστήριο" των συνταγών του νεοφιλελευθερισμού μια λατινοαμερικάνικη στρατιωτική χούντα σαν εκείνη του Πινοσέτ στη Χιλή;

Υπάρχει, ωστόσο, ένα ιστορικό πολιτικο-ιδεολογικό "παράδοξο", που πρέπει να εξηγηθεί. Σχεδόν 50 χρόνια πριν την επιστροφή του φιλελευθερισμού (προσαρμοσμένου εν μέρει στα καινούργια δεδομένα), το 1924, ο Keynes είχε αναγγείλει σε μια εντυπωσιακή στην τεκμηρίωσή της διάλεξή του στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, το *τέλος του laissez-faire.* Μέσα στην πολλαπλή κατεδάφιση της φιλελεύθερης σοφίας της εποχής του, ο Keynes είχε να προσθέσει κι αυτό το δεδομένο (σε μια διάλεξή του ένα χρόνο αργότερα, το 1925, αυτή τη φορά στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, με τίτλο *"είμαι ένας φιλελεύθερος;"*):[8]

...

Τα συνδικάτα των εργαζόμενων είναι αρκετά ισχύρα για να παρεμβαίνουν στο ελεύθερο παιχνίδι των δυνάμεων της ζήτησης και της προσφοράς, ενώ η κοινή γνώμη, παρόλο που ξεσηκώνει ένα θόρυβο δυσαρέσκειας και τρέφει κάτι παραπάνω από υποψίες σ'ό,τι αφορά τον κίνδυνο που αντιπροσωπεύουν τα συνδικάτα, στηρίζει τη βασική θέση τους, θέση σύμφωνα με την οποία οι ανθρακωρύχοι δεν θα πρέπει να είναι τα θύματα κάποιων στυγνών οικονομικών δυνάμεων που δεν έχουν ποτέ μετακινηθεί...

... Η παλιωμένη αντίληψη σύμφωνα με την οποία είναι δυνατόν να διαφοροποιείται η αξία του νομίσματος και στη συνέχεια να αφήνεται στις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης ο ρόλος του καθορισμού των συνεπακόλουθων διευθετήσεων, ανήκε σε μια εποχή των 50 ή 100 χρόνων πριν, τότε δηλαδή που τα συνδικάτα ήταν ανίσχυρα και η σκοτεινή Θεά Οικονομία μπορούσε να σπέρνει καταστροφές πάνω στη μεγαλόπρεπη οδό της Προόδου δίχως να συναντάει εμπόδια, και μάλιστα κάτω από γενική επιδοκιμασία.

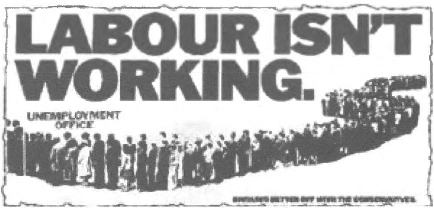
...

Ήταν εξαιρετικά ειλικρινής, εύστοχη και διορατική η παρατήρηση του Keynes ότι

δεν μπορεί πια κανείς να μιλάει για το "αόρατο χέρι της αγοράς" και για την "σοφία" των δυνάμεων της προσφοράς και της ζήτησης *εφόσον η εργατική τάξη είχε αποκτήσει πια την οργάνωση και την δύναμη να χαλάει αυτά τα "παιχνίδια"*. Μ' αυτό το ιστορικό δεδομένο, που δεν ήταν μια κουβέντα αλλά η γενική προσαρμογή του καπιταλισμού στην ίδια του την πραγματικότητα, ειδικά απ' τον Β παγκόσμιο πόλεμο και μετά, το να υπερασπιστεί κανείς στα '70s και πάλι *τις δυνάμεις της αγοράς* και την λυτρωτική, καθαρτήρια δράση τους, ένα πράγμα μόνο θα μπορούσε να σημαίνει: *ας ξεμπερδεύουμε με τον εργατικό ανταγωνισμό*. Κάτι που ήταν εντελώς λογικό και επίκαιρο απ' τη μεριά των αφεντικών και των συμμάχων τους, πράγματι, ακόμα κι αν εμφανιζόταν κουκουλωμένο κάτω από στρώματα οικονομο-λογίας και οικονομο-φλυαρίας.

Συνεπώς, μαζί, παράλληλα και συμπληρωματικά με όσα μεθόδευαν οι επιχειρήσεις στη βάση της καπιταλιστικής οργάνωσης των κοινωνιών, όσα (έστω περιληπτικά) έχουμε περιγράψει ως εδώ, ήταν εντελώς απαραίτητοι οι μετασχηματισμοί και των καπιταλιστικών κρατών. Δεν μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει το εργαλείο της μερικής απασχόλησης, για παράδειγμα, εάν οι νόμοι επιβάλλουν την πλήρη. Ούτε μπορεί να παράξει και να διαχειριστεί αποτελεσματικά την ανεργία εάν υπάρχουν μακρόχρονα και αξιόλογα επιδόματα ανεργίας. Εν τέλει δεν μπορεί κανείς να υποτιμήσει την εργασία μέσω του σφετερισμού των αποθεμάτων των συνταξιοδοτικών ταμείων εάν οι νόμοι απαγορεύουν τις "έξυπνες επενδύσεις" τους.

Μετασχηματισμοί, αναδιάρθωση, λοιπόν, όχι μόνο των στενά εννοημένων εργασιακών σχέσεων, όχι μόνο των σχέσεων και των ηθών της κατανάλωσης· όχι μόνο, δηλαδή, της "καπιταλιστικής βάσης" αλλά και της κορυφής: του κράτους, των θεσμών, των λειτουργιών τους· του κυβερνητικού θεάματος.

Μία απ' τις προεκλογικές αφίσες των άγγλων συντηρητικών το 1979 (Thatcher) - μ' όλα τα υπονοούμενά της

Ο μετασχηματισμός της δημοκρατίας[9]

Στις αρχές του 1974, η παγκόσμια Trilateral Commision, ένας θεσμός συνάντησης και ανταλλαγής εμπειριών των αφεντικών του τότε αναπτυγμένου καπιταλιστικού κόσμου (βόρειας Αμερικής, δυτικής Ευρώπης και Ιαπωνίας), είχε παραγγείλει μια έρευνα για την "κρίση της δημοκρατίας" διεθνώς.[10]

Στη σύνοδο της Trilateral που έγινε στο Κιότο της Ιαπωνίας στις 30 και στις 31 Μάη του 1975 παρουσιάστηκαν τα συμπεράσματα με τίτλο η κρίση της δημοκρατίας - έκθεση για την κυβερνησιμότητα των δημοκρατιών.[11] Σύμφωνα, λοιπόν, με τους σοφούς της Trilateral, τέσσερεις ήταν στα μέσα της δεκαετίας του '70 οι βασικές "δυσλειτουργίες της δημοκρατίας" διεθνώς:

1: Το κυνήγι των δημοκρατικών αξιών της ισότητας και του ατομισμού έχουν οδηγήσει στη γενική απονομιμοποίηση της εξουσίας και την απώλεια της εμπιστοσύνης προς τις ηγεσίες·

2: Η δημοκρατική επέκταση της πολιτικής συμμετοχής έχει "υπερφορτώσει" τις κυβερνήσεις και η ανισόρροπη επέκταση των κυβερνητικών δραστηριοτήτων έχει εντείνει τις πληθωριστικές τάσεις στην οικονομία·

3: Η εντατικοποίηση του πολιτικού ανταγωνισμού (που είναι βασικός στη δημοκρατία) έχει οδηγήσει σε αποσύνθεση των συμφερόντων και σε διασπάσεις των πολιτικών κομμάτων·

4: Η ανταπόκριση των δημοκρατικών κυβερνήσεων στο εκλογικό σώμα και στις κοινωνικές πιέσεις ενθαρρύνει τον εθνικιστικό τοπικισμό σε σχέση με το πως οι δημοκρατικές κοινωνίες δρουν στις διεθνείς τους σχέσεις.

Δεν χρειάζεται ιδιαίτερα προσπάθεια για να αναγνωρίσει κανείς πίσω από κάθε μια απ' αυτές τις "δυσλειτουργίες" την εκρηκτική (και αποδιαρθωτική) δράση όχι απλά και γενικά των "κοινωνικών" αλλά συγκεκριμένα των ταξικών αιτίων εκείνου που τότε τ' αφεντικά του πλανήτη ονόμαζαν "κρίση κυβερνησιμότητας". Ειδικά το δεύτερο σημείο του πιο πάνω καταλόγου είναι διαφανές: η "υπερφόρτωση" των κυβερνήσεων αφορά οικονομικές ή/και θεσμικές απαιτήσεις της τότε εργατικής τάξης τέτοιες που, όταν ικανοποιούνταν, "αύξαναν την κυκλοφορία τους χρήματος" και, τελικά, προκαλούσαν πληθωρισμό - σύμφωνα, τουλάχιστον, με τον τρόπο που "ερμήνευαν" τις καταστάσεις οι ειδικοί των αφεντικών.

Λίγα χρόνια μετά, στις αρχές της δεκαετίας του '80, ο βερολινέζος κοινωνιολόγος Claus Offe,[12] ένας απ' τους μαθητές του Habermas, έγραφε μεταξύ άλλων και τα πιο κάτω:

...

Ένας από τους όρους που είναι της μόδας μεταξύ των πολιτικών θεωρητικών και σχολιαστών, ειδικά στη Μ. Βρετανία, είναι ο όρος "ακυβερνησία". Τα γνωρίσματά του συνίστανται στις "αυξανόμενες προσδοκίες" από τη μια μεριά ομάδων και κομμάτων με ανταγωνιστικά συμφέροντα, που διαδίδονται από τα μέσα επικοινωνίας· μια υπερφόρτωση κατά συνέπεια, για τις κρατικές γραφειοκρατίες, οι οποίες προσκρούοντας στα όρια της δημοσιο-οικονομικής πολιτικής, αποδεικνύονται ανίκανες να ικανοποιήσουν αυτές τις προσδοκίες· μια ρήξη της autorita

της κυβέρνησης. Autorita που, αντιθέτως, θα είναι περιζήτηση για μια σταθερή αντίσταση στην αναπαραγωγή των αιτημάτων· ένα αυξανόμενο επίπεδο που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εμπιστοσύνης, υποψία, εξαπάτηση μεταξύ των πολιτών στις στάσεις και στις συμπεριφορές τους απέναντι στο κράτος· μια έρπουσα παράλυση του θεμελίου της οικονομικής σταθερότητας και της δυνατότητας για ανάπτυξη.

...

Όλο αυτό σημαίνει πως η δυνατότητα των θεσμών στα δημοκρατικά καθεστώτα να γεννούν συγκρούσεις ξεπερνά κατά πολύ την ικανότητά τους να λύνουν συγκρούσεις. Εξ αυτού έπεται πως το κράτος γίνεται όλο και πιο ανίκανο να συμφιλιώσει τα αιτήματα μεταξύ τους που μεταδίδονται μέσω των δημοκρατικών θεσμών και τις απαιτήσεις μιας εθνικής και παγκόσμιας οικονομίας. Προβλέπεται ότι συμπτώματα αποσύνθεσης, ρήξης, χάους θα αυξηθούν δραματικά στο προσεχές μέλλον.

Αυτές οι ανησυχητικές διαγνώσεις υποδεικνύουν τον ίδιο καιρό μια αιτία και μια θεραπεία. Η αιτία συγκεκριμενοποιείται στο αίτημα για αύξηση των μισθών, και ιδιαίτερα για αύξηση των καταναλωτικών αγαθών, χαρακτηριστικό των εργαζόμενων τάξεων και των οργανώσεών τους. Η θεραπεία, αν και αρθρώνεται πολύ λιγότερο καθαρά, θα συνίσταται σε μια κάποια μορφή ενδυνάμωσης της πειθαρχίας, εκμοντερνοποίηση, αυτοπεριορισμό, είτε με τη μετατροπή των θεσμών και των πολιτικών πρακτικών (π.χ. πολιτική των εισοδημάτων) είτε με την τροποποίηση των πολιτιστικών κανόνων όπως μεταδίδονται από το εκπαιδευτικό σύστημα και τα μαζικά μέσα επικοινωνίας.

...

Από το άλλο μέρος του πολιτικού φάσματος συναντάμε μια εντελώς διαφορετική διάγνωση. Η άποψη της αριστεράς είναι πως η ένταση και η οικονομική αστάθεια, έτσι όπως εκδηλώνονται στα δυτικά καπιταλιστικά έθνη από το δεύτερο μισό των χρόνων του '70 και δώθε, εκβάλλει σ'ένα χώρο πολιτικής σύγκρουσης που έχει συσταλθεί ώστε να είναι ευπρόσδεκτος από μια πολιτική δημοκρατία, κι ενίοτε σ'ένα αυταρχικό μετασχηματισμό των δημοκρατικών καθεστώτων που χαρακτηρίζεται από μια κατασταλτική πολιτική ευρύτατης κλίμακας. Οι τάσεις αυτές μπορούν, τουλάχιστον εν μέρει, να συνδεθούν με το αυξανόμενο βάρος της δύναμης της αρνησικυρίας του κεφάλαιου, ειδικά του πολυεθνικού, σε συνθήκες οικονομικής αστάθειας και χαμηλού επιπέδου ανάπτυξης.

Οι οικονομικές επιταγές που στις συνθήκες αυτές επιβάλλονται στις κυβερνήσεις, επιτρέπουν την επιβολή μεγαλύτερων περιορισμών σε εκείνες τις πολιτικές δυνάμεις των οποίων η ελεύθερη επέκταση θα προκαλούσε ζημιά στην "εμπιστοσύνη της αγοράς" και στο "κλίμα των επενδύσεων". Οι δύο διαγνώσεις, η μία συντηρητική και η άλλη της αριστεράς, εμφανίζονται αντιθετικές, μα μπορεί πολύ καλά να είναι και οι δύο αληθινές. Τελικά, παρά τις προσπάθειες να περιοριστεί ο χώρος της σύγκρουσης που είναι δυνατό να μεσολαβείται από τους δημοκρατικούς θεσμούς, ο όγκος της σύγκρουσης που παραμένει είναι τόσο τεράστιος ώστε να προκαλεί πάντοτε συμπτώματα "ακυβερνησίας".

Μ'άλλα λόγια και οι δυο θετικές λειτουργίες, η λειτουργία της άρθρωσης και η λειτουργία της λύσης της σύγκρουσης, περιορίζονται· και το πολιτικό

καθεστώς γίνεται συγχρόνως κατασταλτικό και πλέον μη κυβερνήσιμο. Δεν είναι δυνατή η εκπλήρωση καμιάς από τις δύο λειτουργίες που, σύμφωνα με τη φιλελεύθερη - δημοκρατική θεωρία, θα έπρεπε να εκπληρώσουν οι θεσμοί που ενώνουν τα άτομα και το κράτος.

Αν όντως έτσι συμβαίνει, και πιστεύω πως έτσι είναι, πρέπει να περιμένουμε ότι θα βρούμε στις πολιτικές δομές των καπιταλιστικών δημοκρατιών τη διασταύρωση δύο γραμμών ανάπτυξης. Πρώτον, αν δημοκρατικοί θεσμοί όπως το σύστημα των κομμάτων, οι εκλογές, η κοινοβουλευτική κυβέρνηση, έχουν περιορισμένο χώρο για την άσκηση των λειτουργιών τους για την άρθρωση της πολιτικής σύγκρουσης είναι πιθανό ότι θ' αναπτυχθούν εναλλακτικά κανάλια σύγκρουσης και ότι αυτά θ' απορροφήσουν τις πολιτικές ενέργειες του πληθυσμού. Δεύτερο: αν οι θεσμοί αυτοί χάσουν μεγάλο μέρος της ικανότητάς τους να περιορίζουν τη σύγκρουση σε λειτουργικές διαστάσεις, και επομένως δεν είναι πλέον ικανοί να γεννούν συνθήκες διακυβέρνησης, πρέπει να περιμένουμε κυβερνήσεις που θα βασίζονται όλο και περισσότερο σε κριτήρια και μοντέλα διαχείρισης που θα προέρχονται από πηγές διαφορετικές από κείνες του πολιτικού προτσέσσου.

Άποψή μου είναι πως είτε ο χώρος των συγκρούσεων και των πολιτικών αγώνων, είτε ο θεσμικός χώρος όπου διαμορφώνονται οι κρατικές πολιτικές μετατοπίζονται έξω από τους θεσμούς που η δημοκρατική θεωρία παριστά με τις λειτουργίες αυτές. Κατά συνέπεια η μεσολάβηση ανάμεσα στο κράτος και στο άτομο που υποστηρίζεται από τη δημοκρατική θεωρία, δίχως τυπικά να έχει ακυρωθεί, ελαχιστοποιείται σαν ενεργητικός μηχανισμός. Συγχρόνως εμφανίζονται εναλλακτικές πολιτικές μορφές που αφορούν είτε την άρθρωση των συγκρούσεων είτε τη λύση των πολιτικών ζητημάτων, για τις οποίες, για την ώρα, δεν υπάρχει μια πολιτική θεωρία. Πίσω από την πρόσοψη της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, τόσο η πολιτική σύγκρουση όσο και η λύση των πολιτικών ζητημάτων αποκτούν όλο και περισσότερο χώρο σε οργανωτικά περιβάλλοντα που είναι άγνωστα στη δημοκρατική θεωρία.

Ας ξεκινήσουμε από τη διαμόρφωση της πολιτικής απόφασης μέσα στο κράτος. Ο τρόπος με τον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις αυτές είναι γνωστός σε κάθε αναγνώστη εφημερίδας· αυτός προκύπτει από τον κοινοβουλευτικό έλεγχο στο εκτελεστικό, από τη βεμπεριανή ιδέα μιας εκτελεστικής κορυφής πολιτικής τάξης την οποία αρμόζει να διευθύνει ένας γραφειοκρατικός μηχανισμός, σύμφωνα με τη δική της θεώρηση, και κάτω από την υπευθυνότητά της. Πολύ συχνά οι αποφάσεις πάνω σε κρίσιμα πολιτικά ζητήματα προκύπτουν μάλλον από μια άτυπη διαδικασία διαπραγμάτευσης μεταξύ αντιπροσώπων στρατηγικών ομάδων που δρουν στους ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους διαμόρφωσης της δημόσιας πολιτικής. Συμβουλές, διαπραγματεύσεις, αμοιβαία πληροφόρηση, ασαφείς τεχνικές εκτίμησης της δυναμικότητας της αντίστασης ή υποστήριξης σε μια καθορισμένη πολιτική, παίρνουν έναν ρόλο που δεν μπορεί να θεωρηθεί εντελώς συμ-

πληρωματικός. Δύο όψεις αυτής της διαδικασίας διαμόρφωσης της δημόσιας πολιτικής είναι χαρακτηριστικές. Η μία είναι ο ισχυρός συντελεστής λειτουργικής αντιπροσώπευσης, η άλλη είναι η απουσία δημοκρατικής νομιμοποίησης. Αυτά τα παρα-κοινοβουλευτικά και παρα-γραφειοκρατικά προτσέσσα λήψης των αποφάσεων, περιγράφονται σα νεο-κορπορατιβίστικες μέθοδοι μεσολάβησης των συμφερόντων.

Αν αυτά είναι τα δοσμένα χαρακτηριστικά, είναι λογικό ότι οι ενδιαφερόμενοι έχουν όλους τους λόγους για να κρατηθούν όσο το δυνατό μακρύτερα από τα μάτια του κοινού, κι ακόμη από κείνα τα τμήματα του εκλογικού σώματος του οποίου αυτοί θα πρέπει ν' αντιπροσωπεύσουν την λεπτεπίλεπτη ανταλλαγή προτάσεων, πληροφοριών, απειλών. Αυτό το συγύρισμα δε χρησιμοποιείται μόνο στο διεθνή ή υπερεθνικό χώρο, όπου έχει την πιο παλιά παράδοση, αλλά επίσης όλο και περισσότερο στις αποφάσεις που αφορούν την εσωτερική πολιτική, ιδιαίτερα στο χώρο των οικονομικών πολιτικών. Αναπτύσσουν ενεργό μέρος πρόσωπα που προέρχονται από την κυβέρνηση, και από τους μεγάλους συνεταιρισμούς επιχείρησεων· η μοναδική "νομιμοποίησή" τους συνίσταται στον έλεγχο μιας αξιοσημείωτης "δυναμικής κωλυσιεργίας" την οποία προπαρασκευάζουν για να στηρίζουν την συζητούμενη πολιτική. Η συγκατάθεση που βρίσκεται στη βάση των πλέον σημαντικών πολιτικών του κράτους δεν προκύπτει από ένα δημοκρατικό προτσέσσο, όπως θα έπρεπε να συμβεί εξαιτίας της ισχύος των δημοκρατικών θεσμών, αλλά είναι μια συγκατάθεση που προκύπτει από άτυπες και σ' υψηλό βαθμό μυστικές διαπραγματεύσεις ανάμεσα σ' αντιπροσώπους λειτουργικών ομάδων με ελλιπή νομιμοποίηση. Αυτή είναι μια συγκατάθεση υποκατάστατο που παίρνει τη θέση ενός δημοκρατικού θεσμού, η ικανότητα του οποίου να δημιουργεί ενότητα είναι εντελώς αμφισβητήσιμη.

Υπάρχει ένα άλλο όμοια γνωστό μέσο για την παροχή ενός ορισμένου βαθμού νομιμοποίησης και αποδοχής αυτού του παρα-κοινοβουλευτικού τρόπου διαμόρφωσης των αποφάσεων: η εμπλοκή των επιστημόνων. Το φαινόμενο μπορεί να αναχθεί στη συνθετότητα των προβλημάτων και στην εξάρτηση των κατόχων εξουσίας που λαμβάνουν τις αποφάσεις από τη γνώμη των τεχνικών. Μα μπορούμε πάντα ν' αναρωτηθούμε αν αυτά τα επιχειρήματα αρκούν για να εξηγήσουν την παρουσία των επιστημόνων στους νεο-κορπορατιβίστικους τρόπους μεσολάβησης των συμφερόντων· ή αν, αντίθετα, αυτοί εκπληρούν επίσης τη λειτουργία του αποκλεισμού φανερών αξιώσεων των "μη ειδικών" να ακούγονται. Τελικά, μόλις ένα ζήτημα απαιτήσει θεσμικά μια επιστημονική αρμοδιότητα και γνωμοδότηση, ο χώρος των νόμιμα εμπλεκόμενων περιορίζεται δραστικά.

Ο μηχανισμός αυτός, χρησιμοποιούμενος για παράδειγμα με τις ομάδες των οικονομικών συμβούλων, προκάλεσε ισχυρές αντιρρήσεις από τη μεριά των συνδικάτων· τα οποία παρατήρησαν ότι η συνήθεια να περιβάλλονται οι κάτοχοι εξουσίας που λαμβάνουν αποφάσεις από ειδικούς της οικονομικής πολιτικής δεν έχει άλλο σκοπό ή λειτουργία από το να αποκλείσει τις απόψεις τους. Αντικαθιστώντας δημοκρατικές διαδικασίες διαμόρφωσης της συγκατάθεσης μ' αυτές τις άλλες μεθόδους λύσης της σύγκρουσης, οι κυβερνητικές ελίτ αποφεύγουν τους

"επίσημους" πολιτικούς θεσμούς και με σταθερότητα αναζητούν μη πολιτικές μορφές στα προτσέσσα λήψης των αποφάσεων.

Η Αγγλία στην οποία αναφερόταν ο Offe ήταν ήδη η "αρχή", εφόσον η κυβέρνηση βρισκόταν στα χέρια των συντηρητικών / νεοφιλελεύθερων της Margaret Thatcher. Αλλά μια εξαιρετικά σημαντική "αρχή": ήταν η έναρξη της "κεντρικής' διαχείρισης των σοβαρών προβλημάτων που έβλεπαν (ή ήθελαν να βλέπουν ερμηνεύοντάς τα κατάλληλα) τόσο η "δεξιά" τόσο η "αριστερά" (σοσιαλδημοκρατία) στο πολιτικό εποικοδόμημα, στους θεσμούς· σημάδια που άφησαν τα μεγάλα κύματα διεκδικήσεων, αγώνων, αρνήσεων της ακριβώς προηγούμενης δεκαετίας. Σα να λέμε η πίεση των κινημάτων των '60s και '70s, μ' όλες τις αντιφάσεις τους, δεν ήταν μόνο στη βάση των ως τότε ισορροπιών και ρυθμίσεων των καπιταλιστικών σχέσεων. Αυτή η πίεση έπεσε πάνω στο σύνολο της κατασκευής, σ' όλο της το ύψος, ως την κορυφή. Οι παρατηρήσεις, οι διαγνώσεις και οι συνταγές θεραπείας σε ότι αφορούσε την "δημοκρατική λειτουργία του κράτους", την αποτελεσματική διακυβέρνηση και τους απαραίτητους μετασχηματισμούς σ' αυτήν, το ρόλο (και τα όρια) του κοινοβουλίου, ήταν αναπόφευκτες.

Συνεπώς η συντηρητική / νεοφιλελεύθερη προσέγγιση περί "ακυβερνησίας", "προβλημάτων υπερφόρτωσης του κράτους" κλπ δεν ήταν πια λόγια του αέρα. Ήταν σχέδια προς εφαρμογή. *"Η εργασία δε δουλεύει"* ήταν ένα απ' τα προεκλογικά συνθήματα της Thatcher, που εννοούσε ότι οι κοινωνικές παροχές προς τους μισθωτούς είχαν φτάσει σε τέτοιο επίπεδο ώστε (κατά τους συντηρητικούς / νεοφιλελεύθερους) οι εργάτες δεν ενδιαφέρονται πια ιδιαίτερα να δουλεύουν· ενώ οι υψηλοί μισθοί "ευθύνονται για την ανεργία".

Η δεξιά κριτική / αναθεώρηση στο "κράτος πρόνοιας" θα ξεκινήσει λοιπόν σαν μια δέσμη διαπιστώσεων· και "λύσεων - στα - προβλήματα". Η σιδηροτροχιά αυτής της κριτικής θα ξεδιπλωθεί πάνω σε δύο ελλείψεις: πρώτα, "έλλειψη κινήτρων για εργασία"· και δεύτερο (σα συνέπεια του πρώτου) "έλλειψη κινήτρων για επενδύσεις"· χαμηλή κερδοφορία των επιχειρήσεων δηλαδή. Για να διορθωθεί το κακό θα έπρεπε να αντιστραφεί η ροή των απαιτήσεων. Δεν δικαιούνταν να έχουν τέτοιες, και μάλιστα ακόρεστες, μόνο οι απο κάτω· έπρεπε να ανοίξει ο δρόμος (η λεωφόρος) για τις απαιτήσεις των απο πάνω. Και για να γίνει αυτό, θα έπρεπε να σταματήσουν τα κόμματα, η κυβέρνηση, το νομοθετικό του κράτους, να θεωρούνται ο αυτονόητος παραλήπτης και θεραπευτής των αιτημάτων των απο κάτω· έστω κι αν αυτοί αποτελούσαν ευμεγέθη σύνολα, ακόμα και πλειοψηφίες. Με άλλα λόγια: χωρίς να καταργηθεί το τελετουργικό της κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης (οι εθνικές εκλογές δηλαδή) θα έπρεπε το πεδίο δράσης αυτής της αντιπροσώπευσης να συρρικνωθεί τεχνικά, λειτουργικά, αλλά και ιδεολογικά.

Ο Offe σημειώνει στις αρχές των '80s δύο βασικές και μεσομακροπρόθεσμες κινήσεις επ'αυτού. Αφ' ενός την ανάπτυξη *παρα*-κοινοβουλευτικών διαδικασιών "λήψης αποφάσεων". Αφ' ετέρου την ανάπτυξη *τεχνο*-επιστημονικο-γραφειοκρατικών "παρα-θεσμών" πιστο-

ποίησης της "εγκυρότητας" των (κρατικών / κυβερνητικών) αποφάσεων. Θα προσθέσουμε ακόμα δύο κινήσεις. Την μετατόπιση της "λύσης των συγκρούσεων" απ' την σφαίρα της "πολιτικής" σ' εκείνη των δικαστηρίων. Και την όσο πιο λεπτομερή κατόπτευση / κατασκοπεία επί της κοινωνικής κίνησης μέσω δειγματοληψιών, στατιστικών ερευνών, κλπ.

Η δημοκρατία - των - αντιπροσώπων και, συνεπώς, το κοινοβούλιο δεν είναι η μόνη μορφή δημοκρατίας. Αυτό είναι γνωστό. Είναι η μορφή που, με μισή καρδιά, έκανε αποδεκτή - μετά από πολλούς και σκληρούς αγώνες των πληβείων - η ιστορική αστική τάξη. Η γενίκευση του εκλογικού δικαιώματος είναι σχετικά πρόσφατη· ωστόσο τα εκλογικά συστήματα, ειδικά στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, μιλούν από μόνα τους για την μόνιμη φροντίδα των αφεντικών στο να περιορίζουν στα μέτρα τους την (κοινοβουλευτική) αντιπροσώπευση. Όντως, από ταξική σκοπιά, η δημοκρατία κρύβει έναν μεγάλο κίνδυνο: τον κίνδυνο η πλειοψηφία των πληβείων να επιτεθεί και να βάλει χέρι στον πλούτο της μειοψηφίας των αφεντικών.

Συνεπώς η ενδο- και εξω-κοινουβουλευτική διαχείριση καθαρόαιμων και ασυμβίβαστων βουλευτών / εκπροσώπων της εργατικής τάξης, όποτε υπήρξαν τέτοιοι, είναι μια παλιά ιστορία στις δημοκρατίες. Οι παρα-κοινοβουλευτικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων είναι επίσης γνωστές (ας πούμε για την ελληνική περίπτωση: ο ρόλος του εκάστοτε βασιλιά), ωστόσο αντιμετωπίζονταν πάντα σαν εξαίρεση (και σαν προσβολή του κοινοβουλευτικού πνεύματος). Η διαφορά που έχει ο προσανατολισμός προς τέτοιες παρα-κοινοβουλευτικές διαδικασίες απ' τα τέλη της δεκαετίας του '70 και μετά, κατ' αρχήν σαν άποψη των συντηρητικών / νεοφιλελεύθερων και στη συνέχεια σαν πρακτική, είναι ότι δεν στρεφόταν κατά κάποιας ανεπιθύμητης (για τους δεξιούς) σύνθεσης του όποιου κοινοβουλίου. Δεν ήταν μια κατ' εξαίρεση επιλογή λόγω έντονων αντιθέσεων μεταξύ διαφορετικών κομματικών εκπροσώπων. Ήταν ένας στρατηγικός προσανατολισμός που αφορούσε την σχέση των κοινοβουλίων σαν θεσμών (δηλαδή της δημοκρατίας μέσω αντιπροσώπων) με το σύνολο των ψηφοφόρων / υπηκόων και των απαιτήσεών τους. Δεν επρόκειτο, δηλαδή, για προσπάθεια της δεξιάς να πετάξει έξω απ' το κρατικό αποφασίζειν την αριστερά. Αλλά για μια εκστρατεία στην οποία ηγήθηκε η δεξιά (και η αριστερά κατ' αρχήν ακολούθησε σιωπηλά) να πεταχτούν έξω (από διάφορες περιοχές του κρατικού αποφασίζειν) οι υπήκοοι γενικά.

Κι ο λόγος είναι ότι απ' τις δεκαετίες του '60 - '70 και μετά, οι αλλαγές στην κοινωνική εννόηση του συμ-φέροντος· η μεγάλη διεύρυνση του φάσματος των (κοινωνικών) αιτημάτων και η μη κομματική αυτοπεποίθηση διάφορων μορφών κοινωνικής οργάνωσης (*άγρια* συνδικάτα, επιτροπές ή ad hoc πρωτοβουλίες πολιτών), ανάγκαζαν και τα κόμματα της δεξιάς, προκειμένου να κερδίζουν τις εκλογές ή/και να σχηματίζουν κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες, να υπόσχονται περισσότερα σε περισσότερους· πολύ περισσότερα απ' όσα σκόπευαν να ικανοποιήσουν. Συνεπώς, η αρχική παρατήρηση των διανοούμενων της δεξιάς περί "υπερφόρτωσης του κοινοβουλευτισμού με αιτήματα" δεν αφορούσε μόνο τους αντιπάλους τους· αφορούσε εξίσου και τα κόμματά τους.

Ο Offe, σε μια συνέντευξή του το 1980, παρατηρεί ενδεικτικά για την ανάπτυξη του παρα-κοινοβουλευτισμού:

> *...Για παράδειγμα όλη η πυρηνική ενεργειακή πολιτική έχει εξ ολοκλήρου "αποκοινοβουλευτικοποιηθεί", εξελίσσεται δηλαδή έξω από τα κόμματα, σε μη επίσημους κύκλους που αποτελούνται από αντιπροσώπους των πιο σημαντικών συνδικαλιστικών δυνάμεων, ενώσεων, βιομηχανικών ομάδων konzerne και υπερεθνικών αιτημάτων, όπως αυτά της mec...*

Προφανώς, για τυπικούς λόγους, θα έπρεπε οι τελικές αποφάσεις τέτοιων παρακοινοβουλευτικών διαδικασιών να επικυρώνονται κοινοβουλευτικά. Έγινε λοιπόν βασικό εργαλείο της νομιμοποίησης - μέσω - (τυφλής) - επικύρωσης η ανάπτυξη της δεύτερης κίνησης που εντοπίζει ο Offe: η επίκληση της "πολυπλοκότητας" των ζητημάτων, και η προσφυγή σε "επιτροπές ειδικών" (ακόμα και σε "επιτροπές σοφών"). Εάν, σε ότι αφορά το "νομοθετικό έργο", την βασική δουλειά δηλαδή της δημοκρατίας των εκπροσώπων, οι νόμοι διατυπώνονται σε μια στριφνή γλώσσα ή/και με τεχνική ορολογία, είναι απίθανο εκπρόσωποι μη ειδικοί να μπορούν να καταλάβουν περί τίνος πρόκειται ακριβώς, και να το αμφισβητήσουν. Κι αν η νομοθετική παραγωγή είναι μαζική, ογκώδης και βιαστική, είναι δύσκολο έως αδύνατο οι εκπρόσωποι - του - λαού να προλάβουν να διαβάσουν καν και καν αυτό που επικυρώνουν. Εν τέλει μπορεί να έχουν "κι άλλες δουλειές"...

Όμως ακόμα περισσότερο, στον ορίζοντα του κοινωνικού φαντασιακού, η χρήση "ειδικών" δίνει (άρχισε να δίνει απ' τα '80s και μετά) ένα λούστρο ουδετερότητας και τεχνικής εγκυρότητας. Η κοινωνική ουδετερότητα των επιστημών είχε βέβαια αμφισβητηθεί στη διάρκεια των ταραγμένων δεκαετιών του '60 και του '70. Ωστόσο η αμφισβήτηση ειδικά των οικονομολόγων, που αποτελούσαν το βαρύ πυροβολικό του νεοφιλελευθερισμού, θα απαιτούσε επίσης (σε γενικές γραμμές) κάποιες ειδικές γνώσεις. Τελικά, ακόμα κι έτσι, οι ταξικές αντιθέσεις (θα) μπορούσαν να εμφανίζονται σαν διαφωνίες ειδικών· ένα όφελος καθόλου μικρό για την καπιταλιστική εξουσία.

Είναι προφανές ότι αυτή η διπλή διαδικασία ξεκίνησε και εξελίχθηκε με σκοπό την ανακατανομή της εξουσίας (αυτής της όποιας εξουσίας μεσολαβούνταν απ' την δημοκρατία - των - αντιπροσώπων) υπέρ των αφεντικών. Όμως δεν θα ήταν αποτελεσματική εάν απλά άνοιγε χάσμα ανάμεσα στο επίπεδο των διεκδικήσεων και των αγώνων απ' τη μια και το επίπεδο των (κρατικών) αποφάσεων απ' την άλλη. Οποιαδήποτε παρατεταμένη ασυνέχεια ανάμεσα στο "κοινωνικό" και το "πολιτικό" θα ενίσχυε τις ήδη υπαρκτές (στα '80s) τάσεις απονομιμοποίησης των κοινοβουλιών και της δημοκρατίας - των - αντιπροσώπων. Κι αυτό, με τη σειρά του, θα μείωνε την αίγλη των επιτρεπτών μεσολαβήσεων και θα οδηγούσε σε εκρηκτικές αντιθέσεις.

Θα έπρεπε, λοιπόν, και οι διεκδικήσεις, "η πηγή των προβλημάτων", η "αφετηρία των δύο ελλείψεων" που είχαν εντοπίσει οι συντηρητικοί / νεοφιλελεύθεροι, να ελεγχθούν, να περιοριστούν, χωρίς να απαγορευτούν τυπικά και καθολικά. Αλλαγές (και αλλαγές επί αλλαγών) επι τα χείρω στην εργατική νομοθεσία ήταν υποχρεωτικά η φανερή δουλειά κοινοβουλιών με κατάλληλες πλειοψηφίες. Πριν απ'

αυτό η αξία των μήντια (και μέσω των μήντια των "ειδικών") ήταν (και είναι) σημαντική. Αν όχι για την εξασφάλιση συναίνεσης, σίγουρα για την καλλιέργεια σύγχισης και αδράνειας. Μετά απ' αυτό ο περιορισμός (των διεκδικήσεων και των αιτημάτων) θα έπρεπε να γίνεται περίπτωση - περίπτωση. Χωρίς να απαγορευτεί γενικά η απεργία (όνειρο των αφεντικών!) το δικαίωμα κάθε εργοδότη χωριστά να καταφεύγει στα δικαστήρια ζητώντας την κήρυξη "παράνομης και καταχρηστικής" της χ ή της ψ απεργίας έγινε σπουδαίο εργαλείο. Σπουδαιότερο ακόμα εάν και οι διεκδικούντες μάθαιναν να απευθύνονται σε δικαστές για να τους επιβεβαιώσουν το δίκιο τους...

Τα δικαστήρια έγιναν μια ιδιαίτερη εκδοχή της υποτιθέμενης ουδετερότητας και τεχνικής εγκυρότητας ειδικών. Αλλά έγιναν και κάτι περισσότερο, συχνά κοινή συναινέσει (μεταξύ αντίπαλων ταξικά θέσεων): εργαλείο της αποπολιτικοποίησης των αντιθέσεων μεταξύ συμφερόντων, και των συγκρούσεων. Πολύτιμη βοήθεια σ' αυτήν την εξέλιξη έφερε η ανάδυση (απ' τα '80s και μετά) εκείνων των κοινωνικών συμφερόντων που ονομάστηκαν "μετα-υλιστικά" (π.χ. περιβαλλοντικά ζητήματα ή δικαιώματα καταναλωτών) που δεν μπορούσαν να αναχθούν στην ιστορική ταξική αντιπαλότητα εργασίας / κεφάλαιου, οπότε δεν κουβαλούσαν την ιστορική μνήμη της αναμέτρησης αντίπαλων δικαίων· μιας αναμέτρησης δηλαδή όπου τα δικαστήρια βρίσκονται στρατηγικά σε μία και την ίδια πάντα πλευρά.

Τα δικαστήρια δεν ανήκουν μονοδιάστατα στο εκτελεστικό του κράτους. Οι ερμηνείες των νόμων παράγουν (ή στερούν) νομιμότητα. Υπάρχουν περιπτώσεις αναπτυγμένων καπιταλιστικών κρατών που δεν έχουν καν γραπτό σύνταγμα - η αγγλία είναι τέτοια περίπτωση - και όπου οι αποφάσεις των δικαστηρίων (νομολογίες) συνιστούν το κυρίως σώμα της πρακτικά εφαρμοζόμενης νομοθεσίας. Αλλά και χωρίς μια τέτοια παράδοση, τα συνταγματικά δικαστήρια αποτελούν μια παρα- και υπερ-κοινοβουλευτική δομή / διαδικασία, που εξασφαλίζει υποτίθεται την πλεύση των καπιταλιστικών κρατών χωρίς "πολιτικό χρώμα", με ουδετερότητα και τεχνική αρτιότητα. Σε κάθε περίπτωση η ανάληψη απ' τα δικαστήρια μικρότερου ή μεγαλύτερου μέρους απ' την διαχείριση της αντιπαλότητας συμφερόντων έχει υπάρξει συνεπής με την συντηρητική / νεοφιλεύθερη στόχευση για "αποφόρτιση" του νομοθετικού του κράτους απ' τις κοινωνικές γενικά και τις εργατικές ειδικά απαιτήσεις· τον στόχο της "αποπολιτικοποίησης" αυτών των απαιτήσεων, τουλάχιστον σύμφωνα με τον καθεστωτικό ορισμό περί "πολιτικής". Και ό,τι "αποπολιτικοποιείται" μ' αυτήν την έννοια, βρίσκεται δηλαδή έξω απ' την αρμοδιότητα της δημοκρατίας - των - εκπροσώπων, αργά ή γρήγορα γίνεται ζήτημα δημόσιας τάξης. Ποινικό ζήτημα. Μια απεργία την οποία δεν εγκρίνει το κρυφά ή φανερά συνεργαζόμενο με τον εργοδότη συνδικάτο είναι μια άγρια απεργία. Μια απεργία, όμως, που έχει κηρυχθεί ακόμα κι από καθεστωτικό συνδικάτο και έχει χαρακτηριστεί δικαστικά παράνομη και καταχρηστική, και παρ' όλα αυτά συνεχίζεται, είναι κατ' αρχήν μια εγκληματική πράξη. Με μια τέτοια απόφαση το δικαστήριο μπορεί να βγάλει στην άκρη ακόμα και τον ρόλο των καθεστωτικών συνδικαλιστών, κάνοντάς τους σχεδόν "παράνομους" working class heroes...

Αξίζει να σημειώσουμε (ή να θυμίσουμε...) ότι απ' τη δεκαετία του '70 ήδη, με τον δικό τους τρόπο, ήταν οι κοινωνικές (ή/και εργατικές) αρνήσεις που αμφισβη-

τούσαν, άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα, τον κοινοβουλευτισμό και την δημοκρατία - των - εκπροσώπων. Εν μέρει αυτή η αμφισβήτηση αφορούσε την επάρκεια, τις προθέσεις ή και την ίδια την καταστατική λειτουργία των κομμάτων. Εν μέρει αφορούσε τον δυναμισμό των "απ' τα κάτω" πρωτοβουλιών (και διεκδικητικών πρακτικών) άσχετα ή και σε αντιπαράθεση με τον ρεαλισμό και τον πολυσυλλεκτισμό των κομμάτων.

Κάτω από εκείνες τις συνθήκες, η "ανάγνωση - των - προβλημάτων" και η διαχείρισή τους απ' την κεντρική εξουσία όπως έγινε και μεθοδεύτηκε απ' τους συντηρητικούς / νεοφιλελεύθερους, ήταν ένα είδος υποχρεωτικής απάντησης του κεφάλαιου σε μια διαδικασία που "άνοιγε" υπερβολικά, σαν εννόηση και σαν πρακτική, τα δημοκρατικά δικαιώματα των απο κάτω. Αν η δημοκρατία - των - εκπροσώπων φαινόταν πολύ λίγη και πολύ ύποπτη απ' την μεριά των κινημάτων, η αντεστραμμένη απάντηση των αφεντικών ήταν πως είναι "πολλή" - σκέτο. Το νεοφιλελεύθερο κυβερνητικό μοντέλο δεν ήταν ανοικτός πόλεμος στη δημοκρατία - των - εκπροσώπων· ήταν ένα σετ τεχνικών (και άρα πολιτικών) λύσεων υπέρ μιας "ολιγαρχικής δημοκρατίας"· αν μπορούν να συμβιβαστούν αυτές οι έννοιες.

Το στρατηγικό άνοιγμα προς παρα-κοινοβουλευτικούς μηχανισμούς λήψης αποφάσεων δεν θα μπορούσε τελικά παρά να διευρύνει εκείνες τις κρατικές δραστηριότητες που "επίσημα" κινούνται σαν μη μεσολαβήσιμος ταξικός πόλεμος. Απ' την ανάποδη μεριά, απ' την μεριά των απο κάτω, οι παρα-κοινοβουλευτικοί "εκπρόσωποι" που θα μπορούσαν να πάρουν μέρος σε τέτοιου είδους διαδικασίες, ήταν τα λόμπυ και οι "ομάδες πίεσης" - ακόμα και τα συνδικάτα, τροποποιημένα κατάλληλα σαν λόμπυ. Είτε αυτό ήταν συνειδητό και σχεδιασμένο εξ αρχής είτε όχι, το "λιγότερο κράτος" που πρέσβευε ο νεοφιλελευθερισμός επρόκειτο να αποδειχθεί ένα *διαφορετικό* κράτος - σε σχέση, τουλάχιστον, με την μορφή κράτος πρόνοιας. Λαμβάνοντας υπ' όψη ότι η καινούργια θεότητα της ομαλής λειτουργίας έγινε η "αγορά", και επιπλέον λαμβάνοντας υπ' όψη ότι η "αγορά", σαν τέτοια, είναι ένας τόπος διαρκούς ρευστότητας των συσχετισμών δύναμης (μεταξύ αντίπαλων αφεντικών, μεταξύ αντίπαλων συμφερόντων, μεταξύ αντίπαλων τάξεων), αυτό το διαφορετικό κράτος έγινε σταδιακά, καθαρά και ανοικτά το "κόμμα των νικητών", με διαρκή την φροντίδα να χάνει πάντα η εργατική τάξη σαν τέτοια.

Ο μετασχηματισμός, η αναδιάρθρωση του "κράτους πρόνοιας" και της "δημοκρατίας" όπως είχε εννοηθεί μετά τον Β παγκόσμιο πόλεμο, υπήρξε πλήρης και πετυχημένος. Να ένα πολύ πρόσφατο παράδειγμα:[13]

Τίτλος: *οι λομπιστές είχαν σημαντικό ρόλο στον σχηματισμό της γερμανικής κυβέρνησης συνασπισμού.*

Ρεπορτάζ: *Καθώς η σκόνη κατακάθεται στο Βερολίνο, μια ομάδα είναι ο αναμφισβήτητος νικητής στην απόφαση σχηματισμού συμμαχικής κυβέρνησης: οι γερμανοί λομπίστες. Όταν πρόκειται για την διαμόρφωση της πολιτικής, τα επιχειρηματικά συμφέροντα επιδιώκουν ακόμα μεγαλύτερη επιρροή στις εθνικές αποφάσεις.*

...

Αν και υπάρχουν από 5.000 έως 6.000 λομπίστες στη γερμανική πρωτεύουσα, δεν υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία για το ποιές ομάδες απ' αυτούς ασκούν επιρ-

ροή που, ή για τα ποσά χρημάτων που χρησιμοποιούνται. Διαφέροντας από πολλές άλλες χώρες της ε.ε., η γερμανία δεν έχει μητρώο για τους λομπίστες, και είναι η μόνη χώρα των g-20, μαζί με την ιαπωνία, που δεν έχει υπογράψει την σύμβαση του οηε κατά της κοινοβουλευτικής διαφθοράς.

Τις τελευταίες εβδομάδες, τα προσχέδια των θέσεων των δύο κομμάτων έφταναν στα e-mails των βουλευτών του Βερολίνου, και ύστερα διοχετεύονταν στους λομπίστες που δουλεύουν για σημαντικές επιχειρήσεις και άλλα ειδικά συμφέροντα. Οι λομπίστες, με τη σειρά τους, χρησιμοποιούσαν τα smartphones τους, και τους λογαριασμούς τους στο facebook και το twitter για να μεταφέρουν τις γνώμες τους, και έτσι άφησαν τα δικά τους σημάδια στα ντοκουμέντα της κυβερνητικής συνεργασίας μεταξύ του κεντροαριστερού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος και των συντηρητικών.

Οι λομπίστες των καταθετών, για παράδειγμα, κατάφεραν να προστεθεί μια αθώα πρόταση στην συμφωνία, που φαίνεται κοινότυπη, αλλά θα είναι ένα σημαντικό στήριγμα εναντίον οποιαδήποτε μελλοντικής μεταρρύθμισης του τραπεζικού συστήματος: "θα υποστηρίζουμε σταθερά το τριπολικό γερμανικό τραπεζικό σύστημα και θα λάβουμε υπ' όψη τα χαρακτηριστικά του" λέει το τελικό κείμενο της συμφωνίας σ' αυτό το θέμα.

Το απόσπασμα που αφορά την γερμανική κρατική σιδηροδρομική εταιρεία deutsche bahn, στο τομέα της διακομματικής συμφωνίας για τις μεταφορές, είναι σαν να γράφτηκε απ' την ίδια την εταιρεία. Απ' την μια "ο όμιλος DB AG" θα διατηρηθεί, όπως επιθυμεί η Deutsche Bahn· και απ' την άλλη οι συντηρητικοί και το spd δηλώνουν ότι θα παρακολουθήσουν με προσοχή τις εξελίξεις στον πρόσφατα απορρυθμισμένο τομέα των μεταφορών μεγάλων αποστάσεων με λεωφορεία, που είναι ανταγωνιστής της Deutsche Bahn.

Η ομάδα εργασίας η αρμόδια για τα ζητήματα των γυναικών, αισθάνθηκε επίσης την πίεση των λομπιστών. Στο τελικό κείμενο, τα κόμματα συμφωνούσαν να προωθούν ίδιους αριθμούς ανδρών και γυναικών στις ομάδες διαπραγμάτευσης των συλλογικών συμβάσεων. Τρεις ημέρες μετά, οι επικεφαλής της συγκεκριμένης ομάδας εργασίας, η Annette Widmann-Maus του cdu και η Manuela Schwesig του SPD, έλαβαν ένα μήνυμα απ' τον Berthold Huber, απερχόμενο επικεφαλής του συνδικάτου της Ig-Metall. Μετά απ' τις αρχικές ευγένειες, ο Huber ερχόταν στο θέμα του, γράφοντας ότι "εκνευρίστηκε" με τα σχέδια της ομάδας. "Θεωρούμε την σύνθεση των εκπροσώπων μας εσωτερικό θέμα της Ig-Metall, και τμήμα των συνδικαλιστικών ελευθεριών" τόνισε.

Η πλευρά των εργοδοτών δεν χρειάστηκε να στείλει οποιοδήποτε γράμμα. Ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του CDU Michael Fucks, άλλοτε μέλος του διοικητικού συμβουλίου της ομοσπονδίας γερμανών εργοδοτών, κάλεσε τους πρώην συναδέλφους τους σε συνεργασία επί του θέματος. Το αποτέλεσμα ήταν ότι το θέμα της ποσόστωσης στις αντιπροσωπείες διαπραγμάτευσης των συλλογικών συμβάσεων αποσύρθηκε απ' την συμφωνία της κυβέρνησης συνασπισμού.

Οι ενεργειακές βιομηχανίες ήταν ιδιαίτερα δραστήριες. Υπήρχε ένα θέμα ζωής και θανάτου για τις μεγάλες ενεργειακές επιχειρήσεις στις διαπραγματεύσεις των

δύο κομμάτων. Η RWE, που έχει έδρα στο Essen, δημιούργησε επί τούτου ένα στρατηγείο, όπου έφταναν όλες οι πληροφορίες απ' τους κομματικούς διαπραγματευτές, αναλύονταν και σχολιάζονταν απ' τους ειδικούς της.

Όταν, για παράδειγμα, διαπίστωσαν ότι τα πρώτα σχέδια συμφωνίας των δύο κομμάτων δεν ανέφεραν οτιοδήποτε για τις κυβερνητικές ενισχύσεις στα θερμοηλεκτρικά εργοστάσια, οι ενεργειακές εταιρείες κινητοποίησαν όλους τους διαθέσιμους λομπίστες, και τους ηγέτες των συνδικάτων, καλώντας τους να επέμβουν. Οι ηλεκτρικές εταιρείες συγκέντρωσαν επίσης τα πυρά τους στα σχέδια των δύο κομμάτων να αυξήσουν την φορολόγηση των πυρηνικών μονάδων και να αναγκάσουν αυτές τις επιχειρήσεις να συνεισφέρουν σ' ένα ταμείο για την διάλυση των πυρηνικών εργοστασίων που θα κλείσουν. Οι προσπάθειές τους ήταν πετυχημένες, και τα σχετικά σχέδια πετάχτηκαν στα σκουπίδια.

...

η καπιταλιστική αναδιάρθρωση παίρνει μπροστά...

Σε όλες τις οικονομικές θεωρίες το χρήμα και η ανάλυσή του, η ανάλυση των μεταπτώσεων στην "αξία" του, της ποσότητας και της ταχύτητας με την οποία κινείται, των σχέσεών του με τον χρυσό και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες, και πολλά άλλα, αποτελούν αντικείμενο μελέτης και απόψεων. Αλλά είναι επίσης γεγονός ότι άσχετα απ' τον πολιτικό προσανατολισμό τους, κανένας μείζων οικονομολόγος, απ' τον Adam Smith μέχρι και τον Keynes, δεν αρνήθηκε την κεντρικότητα που έχει η εργασία στην παραγωγή του πλούτου.

Ο μονεταρισμός επιχείρησε και πέτυχε μια στρατηγικής σημασίας "μετατόπιση" του κέντρου βάρους των αναλύσεων: απ' την εργασία στο χρήμα. Αρχικά αυτό έμοιαζε σαν μια έξυπνη λύση σε ένα υπαρκτό πρόβλημα· υπαρκτό, φυσικά, με τον τρόπο που γινόταν αντιληπτό: τον πληθωρισμό απ' τη δεκαετία του '70 και μετά. Όμως *αυτός* ο πληθωρισμός δεν ήταν ίδιος, από πολιτική άποψη, με κάθε άλλον πληθωρισμό στην ως τότε ιστορία του καπιταλισμού.

Ο ιστορικός φιλελευθερισμός, ειδικά στις Ηπα, είχε ουσιαστική αντιπαλότητα με την ύπαρξη "κεντρικής τράπεζας" με την αποκλειστική δυνατότητα να εκδίδει χρήμα. Στα μάτια των οπαδών του αυτό ήταν συνώνυμο ενός (ακόμα) κρατικού μονοπωλίου... Οι νεοφιλελεύθεροι, απ' την μεριά τους όχι μόνο δεν είχαν (πια) τέτοιο πρόβλημα, αλλά το αντίθετο: ανέθεταν στην κεντρική τράπεζα να γίνει, μέσω του ελέγχου της "προσφοράς χρήματος", ο κουμανταδόρος του συνόλου των καπιταλιστικών διαδικασιών. Ήταν λογικό: ενώ στα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του ο καπιταλισμός της δεκαετίας του '70 και του '80 ήταν πάντα καπιταλισμός, στον τρόπο με τον οποίο ήλεγχε ή δεν ήλεγχε την εργασία είχαν αλλάξει πολλά σε σχέση με το 1900 ή το 1870.

Το τι θα μπορούσε να σημαίνει η τοποθέτηση των τραπεζών και του τόκου στο κέντρο των καπιταλιστικών διαδικασιών μπορεί να μην ήταν σαφές στα '70s και στα '80s· έγινε όμως στη συνέχεια. Γιατί οι βασικοί νόμοι έμεναν οι ίδιοι. Για παράδειγμα, εάν το επιτόκιο είναι μεγαλύτερο ή και ίσο με το (αναμενόμενο) ποσοστό κέρδους μιας επιχείρησης, τότε το αφεντικό της δεν έχει κανένα λόγο να επεν-

δύει σ' αυτό που πολύ αργότερα ονομάστηκε "πραγματική οικονομία" και να μην "κερδίζει" μέσω χρηματοπιστωτισμού. Κι αν αυτός ο χρηματοπιστωτισμός "αναπτυχθεί" με τέτοιον τρόπο ώστε να δίνει υψηλά κέρδη ακόμα κι αν τα επίσημα τραπεζικά επιτόκια είναι χαμηλά, τότε και πάλι τα αφεντικά θα προτιμήσουν να διοχετεύουν σ' αυτόν τα λεφτά "τους".

Εν τω μεταξύ, αφού ο άμεσος και στρατηγικός στόχος του μονεταρισμού ήταν η υποτίμηση της εργασίας, σ' εκείνη την πρώτη φάση της θεμελίωσής του, στα τέλη των '70s, υπήρχε κάτι να ειπωθεί γι' αυτήν.

Σε ένα "εσωτερικό" κείμενο που σχετιζόταν με επερχόμενη ομιλία της Thatcher στις αρχές του 1979 ο σύμβουλός της Keith Joseph σημείωνε ότι *οι εύλογες αντιδράσεις των συνδικάτων σε έναν πληθωρισμό για τον οποίο δεν ευθύνονται θα κάνει την αντιμετώπισή του [του πληθωρισμού] πολύ δύσκολη*. Αυτό που είχε γίνει πλεον "πρόβλημα", που ωστόσο δεν θα έπρεπε να ομολογηθεί ανοικτά, ήταν ότι οι άγγλοι εργάτες (και όχι μόνον αυτοί άλλωστε) είχαν αρκετή αυτοπεποίθηση ώστε να αντιμετωπίζουν τις αυξήσεις στις τιμές απαιτώντας αυξήσεις στους μισθούς. Συνεπώς, η "λύση" για την διασφάλιση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων δεν θα έπρεπε να είναι άλλη απ' την εξασθένηση αυτής της εργατικής μαχητικότητας, έτσι ώστε το επίπεδο τιμών να ΜΗΝ οδηγεί σε μισθολογικές αυξήσεις, ακόμα κι αν αυτό σήμαινε ότι οι εργάτες (ένα μεγάλο μέρος τους) ΔΕΝ θα μπορούσαν να στηρίξουν, δουλεύοντας, ένα καλό επίπεδο ζωής.

Την ίδια χρονιά, το 1979, ο τότε αμερικάνος πρόεδρος Carter, διόρισε σαν διευθυντή της αμερικανικής ομοσπονδιακής τράπεζας τον Paul Volcer (άνθρωπο που έγινε παγκόσμια γνωστός για την εμπλοκή του στο ξέσπασμα της κρίσης το 2007 - 08). Μιλώντας στο Κογκρέσσο πριν τον διορισμό του, τον Οκτώβρη του 1979, ο Volcer δήλωσε απλά και ωμά σε σχέση με τη νομισματική πολιτική που επρόκειτο να ακολουθήσει η fed: *το επίπεδο ζωής του μέσου αμερικάνου θα πρέπει να πέσει.*[14]

Είναι απαραίτητο, για να γίνει σαφές τι εγκαινίαζε αυτή η *κεντρικά οργανωμένη "πτώση" του επιπέδου ζωής των "μέσων" μισθωτών* (κάτι που θας μας χρειαστεί στα επόμενα τεύχη) να παραπέμψουμε στο τεύχος νο 0.2 των *κόκκινων σελίδων* και ειδικά στο κεφάλαιο "απ' τον Φόρντ στο Κέυνς" (σελ. 42 - 47): για μερικές και κρισιμες δεκαετίες στον 20ο αιώνα η δυνατότητα των εργατών να αγοράζουν (εκτός απ' το να δουλεύουν) ήταν το κρισιμότερο στοιχείο της διατήρησης των καπιταλιστικών ισορροπιών μεταξύ παραγωγής (με υψηλή παραγωγικότητα της εργασίας) και κατανάλωσης (άρα πραγματοποίησης της υπεραξίας). Αυτό σήμαινε ότι το "επίπεδο ζωής του μέσου αμερικάνου" (και κάθε πρωτοκοσμικού εργάτη) ανέβαινε σχετικά (κι έπρεπε να ανεβαίνει) παράλληλα με την αύξηση της παραγωγικότητάς του. Τι θα σήμαινε η "πτώση" αν όχι μια γρήγορη και επικίνδυνη δυσαρμονία μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης, δηλαδή μια ακόμα *κρίση*;

Παρότι οι μονεταριστές, τόσο οι οικονομολόγοι όσοι και οι πολιτικές βιτρίνες, κι όλοι οι οπαδοί του μοντέλου που ονομάστηκε νεοφιλελευθερισμός, γνώριζαν καλά αυτήν την κρίσιμη σχέση μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης, είναι σχεδόν

αδύνατο να βρεθεί στα γραπτά, στις δηλώσεις και στις συνεντεύξεις τους οποιοδήποτε σχόλιο ή/και πρόβλεψη του τι θα συνέβαινε εάν η εργασία υποτιμούνταν, όπως πρότειναν. Παράλογη αυτή η έλλειψη; Όχι.

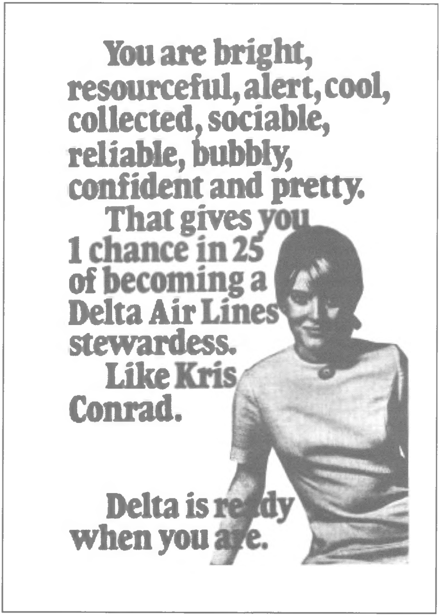
Υπήρχαν δύο σοβαροί λόγοι για να αγνοηθεί οποιαδήποτε τέτοια πρόβλεψη. Πρώτα πρώτα, τα καθήκοντα της ταξικής αντεπίθεσης εκ μέρους των αφεντικών ήταν εξαιρετικά επείγοντα στα τέλη των '70s και μετά· τόσο επείγοντα ώστε δεν χωρούσε κανένας δισταγμός, καμία αμφιταλάντευση για το τι θα μπορούσε να συμβεί μεσο-μακροπρόθεσμα μ' αυτή την συνταγή. Και ύστερα, το "περίσσευμα" της παραγωγής που θα προέκυπτε απ' την εκμετάλλευση της φτηνότερης εργασίας, το μέρος εκείνο που αυτή η φτηνότερη εργασία "εντός συνόρων" δεν θα μπορούσε να αγοράσει, θα έπρεπε να διοχετευτεί στη "διεθνή αγορά"!

Αυτό σημαίνει ότι η "ανάπτυξη μέσω της εσωτερικής αγοράς" έμπαινε στην άκρη, και στη θέση της ξανα-αποκτούσε στρατηγική σημασία η ενδοκαπιταλιστική αναμέτρηση για την "παγκόσμια αγορά" μέσω φτηνής εργασίας (χαμηλού η σχετικά χαμηλού "κόστους παραγωγής").

Συνεπώς, εκεί, στα τέλη της δεκαετίας του '70 - αρχές της δεκαετίας του '80, συγκεντρωνόταν ετοιμοπόλεμο όλο των οπλοστάσιο των αφεντικών. Στο ένα επίπεδο, εκείνο της καθημερινότητας των δουλειών, η "απελευθέρωση" των αφεντικών απ' τα δεσμά και τις υποχρεώσεις του κεϋνσιανικού μοντέλου. Στο άλλο επίπεδο, της γενικής (πολιτικής) διεύθυνσης, δηλαδή του κράτους και των θεσμών, και πάλι η "απελευθέρωση" των αφεντικών απ' τους "δημοκρατικούς" περιορισμούς και την θεσμισμένη "συνεργασία των κοινωνικών εταίρων".

Η καινούργια συνταγή *τεχνολογική αναδιάρθρωση + ολιγαρχία*[16] δεν προχώρησε παντού σαν φωτιά. Έτσι κι αλλιώς έπρεπε τα βήματα να είναι προσεκτικά, ώστε να μην προκληθούν απρόβλεπτες εργατικές αντιδράσεις κλίμακας. Υπήρξε επίσης και μια ανομοιομορφία ανάλογα με την πολιτική ιστορία κάθε κράτους. Αλλά ο κοινός τόπος και ο σκοπός ήταν ξεκαθαρισμένος: *υποτίμηση (και πειθάρχηση) της εργασίας*. Υποτίμηση "μισθολογική", αλλά όχι μόνο. Υποτίμηση *πολιτική* αν μ' αυτή τη λέξη εννοούμε την ανταγωνιστική ισχύ της τάξης μας... Υποτίμηση *διαρκείας*....

You are bright, resourceful, alert, cool, collected, sociable, reliable, bubbly, confident and pretty.
That gives you 1 chance in 25 of becoming a Delta Air Lines stewardess.
Like Kris Conrad.
Delta is re dy when you a e.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 - Ενδεικτικά, *Simon Clarke: Keynesianism, Monetarism and the Cricis of the State*, 2011

2 - Άσχετα με το θέμα μας, και για χάρη της ιστορίας και μόνο, αξίζει να θυμίσουμε το πως σκόπευε ο Harold Wilson να αντιμετωπίσει το "πρόβλημα" της ανταριασμένης ήδη βόρειας Ιρλανδίας. Λοιπόν, σχεδίαζε (εν μέρει φανερά και εν μέρει κρυφά) να "επιστρέψει" την βόρεια Ιρλανδία στο ιρλανδικό κράτος... Κάτι που εμποδίστηκε απ' την (ένοπλη) εξέγερση των (φιλοάγγλων προτεσταντών φασιστών) "ενωτικών" της βόρειας Ιρλανδίας, τους οποίους ο Wilson κατηγόρησε δημόσια ευθέως σαν "συμμορίτες", που "ασκούν μια σεχταριστική πολιτική α λα 17ος αιώνας, ξεπερασμένη προ πολλού στον 20ο".

3 - Η αγγλική κυβέρνηση των "εργατικών" αναγκάστηκε το 1976 να πάρει δάνειο απ' το δ.ν.τ. καθώς η στερλίνα υποτιμούνταν διαρκώς, πράγμα που οφειλόταν στην "φυγή του χρήματος" απ' τις αγγλικές τράπεζες. Το δάνειο συνοδευόταν από όρους περικοπών στις κρατικές δαπάνες και χρήση "μονεταριστικών" μέτρων (αύξηση επιτοκίων) για τον έλεγχο της κυκλοφορίας του χρήματος. Αλλά και μόνο η αναγγελία του δανεισμού απ' το δ.ν.τ. είχε ευεργετικές συνέπειες στις καταθέσεις και η διεθνής ισοτιμία της στερλίνας σταθεροποιήθηκε γρήγορα. Συνεπώς η αγγλική κυβέρνηση απέκτησε μεγαλύτερα περιθώρια κινήσεων στην οικονομική της πολιτική, αν και όχι κόντρα στις οδηγίες του δ.ν.τ.

4 - Σ' ένα απ' τα πρώτα εμβληματικά κείμενα του Keynes, απ' αυτά που τον έκαναν διεθνώς πρόσωπο μισητό για πολλούς και αξιοθαύμαστο για άλλους, στο *Οι οικονομικές συνέπειες της ειρήνης*, γραμμένο το 1919 *εναντίον των ρυθμίσεων της Συνθήκης των Βερσαλιών*, ο ακόμα (τότε) φιλελεύθερος και σίγουρα υπεράνω οποιασδήποτε υποψίας για μαρξισμό Keynes, θα γράψει μεταξύ άλλων:

...

Λέγεται ότι ο Λένιν έχει δηλώσει ότι ο καλύτερος τρόπος να καταστραφεί το καπιταλιστικό σύστημα είναι η καταστροφή του νομίσματος. Αν υπάρχει μια σταθερή άνοδος του πληθωρισμού, οι κυβερνήσεις χάνουν, μυστικά και όχι άμεσα παρατηρήσιμα, ένα σημαντικό μέρος της επιρροής τους πάνω στους υπηκοους τους. Κι όχι απλά χάνουν, αλλά χάνουν διαρκώς· και, ενώ ο πληθωρισμός κάνει φτωχότερους τους περισσότερους, επίσης κάνει μερικούς πλουσιότερους. Η θέα αυτής της διαρκούς ανακατανομής της ευημερίας υπέρ ολίγων δεν κτυπάει μόνο την ασφάλεια του συστήματος, αλλά και την εμπιστοσύνη στην ισότητα της διανομής του πλούτου. Αυτοί στους οποίους το σύστημα προσφέρει κελεπούρια, πέρα απ' ό,τι θα μπορούσε να θεωρηθεί δίκαια αμοιβή, κι ακόμα πολύ πιο πέρα από όσο θα περίμεναν ή θα ήθελαν, γίνονται "κερδοσκόποι", γίνονται αντικείμενο του μίσους της αστικής τάξης, την οποία ο πληθωρισμός έχει κτυπήσει όχι λιγότερο απ' ότι το προλεταριάτο. Καθώς ο πληθωρισμός προχωράει και η πραγματική αξία του νομίσματος αλλάζει από μήνα σε μήνα, όλες οι σταθερές σχέσεις ανάμεσα σε πιστωτές και δανειζόμενους, οι σχέσεις δηλαδή που αποτελούν την έσχατη θελίωση του καπιταλισμού, βγαίνουν τόσο πολύ εκτός ελέγχου φτάνοντας να είναι χωρίς νόημα· και οι διαδικασίες απόκτησης πλούτου υποβιβάζονται σε τζόγο και λοταρία.

Ο Λένιν, λοιπόν, είχε δίκιο. Δεν υπάρχει πιο σίγουρος τρόπος να ανατραπεί η υπάρχουσα βάση της κοινωνίας από την αποσάρθρωση του νομίσματος. Ο πληθωρισμός ρίχνει όλες της κρυμμένες δυνάμεις της οικονομικής τάξης με τη μεριά της καταστροφής, κι αυτό γίνεται με έναν τρόπο που ούτε ο ένας στο εκατομμύριο δεν μπορεί να διαγνώσει.

...

Το απόσπασμα είναι απ' το *αντιλεξικό κριτικής της πολιτικής οικονομίας, "1917 - 1945 κεϋνσιανισμός: κεφάλαιο, κράτος και ταξικός ανταγωνισμός, από την Οκτωβριανή Επανάσταση στο Δ.Ν.Τ."* εκδ. *ομάδα "σπάταλοι"*, εκδ. Οκτώβρης 2005.

5 - Στο *μια σφαιρική άποψη για την οικονομία,* του 1987, ο.π.

6 - Το 1980 ο Friedman και οι ιδέες του έτυχαν ιδιαίτερης προβολής, μέσω μιας σειράς 10 επεισοδίων του καναλιού PBS, στην οποία (σειρά) ήταν ο πρωταγωνιστής, με τον καθόλου ασήμαντο τίτλο *free to choose.* Σ' αυτή την σειρά ο Friedman παρουσίαζε διάφορα υπέρ της καπιταλιστικής αλήθειας, ενώ στο δεύτερο μέρος των εκπομπών συνομιλούσε με διάφορες εξέχουσες προσωπικότητες της εποχής. Μία απ' αυτές; Κάποιος που έμελλε κάμποσα χρόνια αργότερα να γίνει παγκόσμια γνωστός: ο Donald Rumsfeld.

Η σειρά θεωρήθηκε τότο πετυχημένη (ή τόσο αναγκαία...) ώστε ξαναπροβλήθηκε το 1990. Με την επιπλέον συμμετοχή άλλων προσωπικοτήτων των '90s, μεταξύ των οποίων ο Arnold Schwarzenegger (αργότερα κυβερνήτης της Καλιφόρνια) και ο Ronald Reagan, πρώην πρόεδρος των Ηπα.

7 - Περισσότερα επ' αυτών στο παράρτημα αυτού του τεύχους.

8 - Από το τεύχος νο 0.3 των *κόκκινων σελίδων.*

9 - Πρόκειται για συνδυασμό βασικών στοιχείων δύο αναφορών με τίτλο *κοινοβουλευτισμός, εξουσία, κράτος* απ' το *Sarajevo* νο 78, (11/2013) και νο 80, (1/2014).

10 - Ορισμένα χρήσιμα στοιχεία για την Trilateral Commision και, ειδικά, για τον τρόπο που στις διαγνώσεις και στις προτροπές της την δεκαετία του '70 ανταναι κλώνται οι προσπάθειες των αφεντικών να αντιμετωπίσουν την τότε γενική εξέγερση των εργατών, υπάρχουν στο τεύχος νο 4 των *κόκκινων σελίδων.*

11 - Την έκθεση συνέταξαν και υπέγραψαν 3 "ονόματα", ένα για κάθε ήπειρο: ο (γάλλος) Michel J. Crozier για την δυτική Ευρώπη, ο τότε όχι ιδιαίτερα γνωστός διεθνώς (αμερικάνος) Samuel P. Huntington για την βόρεια Αμερική, και ο Joji Watanuki για την Ιαπωνία.

Πρέπει εδώ να πούμε μερικές κουβέντες παραπάνω. Διευθυντής της Trilateral Commision από το 1973 ως το 1976 ήταν ο Zbigniew Brzezinski, ήδη "εξαιρετικά γνωστός ειδικός" του αμερικανικού κράτους· μάλιστα ο Brzezinski ήταν μαζί με τον David Rockfeller οι ιδρυτές της Trilateral. Συνεπώς δεν μιλάμε ούτε για κάποια συνωμοσία, ούτε όμως για κάτι "δευτερεύον" (στην φαρέτρα των τότε αφεντικών) που μπορεί να υποτιμηθεί αβίαστα. Ο Brzezinski είχε ουσιαστική συμμετοχή στην οργάνωση της έρευνας για την κρίση κυβερνησιμότητας των δυτικών δημοκρατιών, συνεπώς αυτός (και άλλοι) είχαν σοβαρές ανησυχίες επί του θέματος ήδη από το 1973, αν όχι νωρίτερα.

Για λόγους που αγνοούμε (αλλά η συγκεκριμένη άγνοιά μας δεν έχει ιδιαίτερη σημασία εδώ) την "γέννηση" του όρου *κρίση κυβερνησιμότητας* διάφοροι διανοούμενοι της αριστεράς την αποδίδουν στον Μισέλ Φουκώ, και στις διαλέξεις του το

1977 και το 1978 στο Collège de France. Δεν μας ενδιαφέρει η "πνευματική ιδιοκτησία" των ορισμών και των λέξεων αλλά κάτι διαφορετικό. Σε διάφορους κύκλους διανοούμενων μια σειρά όρων που εισήγαγε ο Φουκώ κτίζοντάς τους πάνω στην "κρίση κυβερνησιμότητας" όπως την ανέλυσε αυτός (όροι όπως "βιοπολιτική", "γνώση / εξουσία" κλπ) απέκτησαν κατά καιρούς υπερβατική λάμψη και σχεδόν μαγική αίγλη· ενόσω μια εντελώς διαφορετική γραμμή, όχι απλά ανάλυσης αλλά και πραγματιστικής δράσης, πάνω ακριβώς στην "κρίση κυβερνησιμότητας" της περιόδου (χοντρικά) 1965 - 1975 όπως την καταλάβαιναν τα αφεντικά και οι δικοί τους ειδικοί, βρισκόταν σε εξέλιξη. Ο Φουκώ σωστά εστίασε στην νεοφιλελεύθερη πλημμυρίδα που διέκρινε ήδη στα τέλη της δεκαετίας του '70 σαν τον άξονα περιστροφής της "καινούργιας κυβερνησιμότητας". Ωστόσο για λόγους που δεν είναι του παρόντος να παρουσιάσουμε, ο Φουκώ δεν μπορούσε (και ίσως δεν ήθελε καν) να αναλύσει είτε την ανάδυση του νεοφιλελευθερισμού είτε τον μετασχηματισμό των δυτικών δημοκρατιών με κριτήρια ταξικού ανταγωνισμού· και μάλιστα εκείνου του ανταγωνισμού που είχε μόλις προηγηθεί και βρισκόταν ακόμα σε εξέλιξη στα '70s.

Το αποτέλεσμα ήταν ότι αναπτύχθηκε απ' τα '80s - '90s και μετά μια ολόκληρη φιλολογία υποτιθέμενης ερμηνείας των εξελίξεων του καπιταλιστικού κόσμου, στολισμένη με εντυπωσιακές καινούργιες λεξούλες και έννοιες, απογειωμένη ωστόσο εντελώς σε σχέση με την πραγματική (ταξική) διαλεκτική των σχέσεων εξουσίας στον μεταβιομηχανικό καπιταλισμό, και - κυρίως - την διαρκή κρίση / αναδιάρθρωσή του. Ήταν μια φιλολογία που αποδείχθηκε απόλυτα ανίκανη να προβλέψει οτιδήποτε σχετικό με την τωρινή φάση της κρίσης. Και φυσικά, εκτός από το να κτιστούν διάφορες καριέρες επάνω της, αυτή η φιλολογία ήταν άχρηστη ή και αποπροσανατολιστική: δεν μπόρεσε ούτε μισή πέτρα να πετάξει εύστοχα.

Αξίζει λοιπόν, και όχι απλά για "ιστορικούς λόγους", να θυμίσουμε τι ενδιέφερε τους καλύτερους ειδικούς των αφεντικών το 1974 και το 1975, πάντα σε σχέση με την κρίση κυβερνησιμότητας (που την ζούσαν απειλητικά!) οι κύριοι του καπιταλισμού, όπως αντανακλάται στα περιεχόμενα της έκθεσης της Trillateral του 1975. Ενδεικτικά (τίτλοι κεφαλαίων της έκθεσης):

- *Η αύξηση της κοινωνικής διάδρασης·*
- *Οι συνέπειες της οικονομικής ανάπτυξης·*
- *Η κατάρρευση των παραδοσιακών θεσμών·*
- *Η άνοδος του κόσμου της διανόησης·*
- *Τα μαζικά μέσα επικοινωνίας·*
- *Η δομή των αξιών και το πρόβλημα του ορθολογισμού·*
- *Οι βασικές πολιτικές πεποιθήσεις·*
- *Οι συνέπειες των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών αλλαγών πάνω στις αρχές του ορθολογισμού και στις βασικές πολιτικές πεποιθήσεις.*

Έχει οπωσδήποτε ενδιαφέρον το τι εντόπιζαν κάτω από τέτοιες θεματικές ενότητες αυτοί οι ειδικοί τότε. Αλλά αξίζει επίσης να τονιστεί το προς τα που κοιτούσαν ήδη. Όχι για να "χαζέψουν" αλλά για να δράσουν...

12 - Η μετάφραση στα ελληνικά απ' το 2ο τεύχος του αθηναϊκού πολιτικού περιοδικού *το κοινωνικό κίνημα*, στα τέλη του 1984.

13 - Ηλεκτρονική έκδοση του γερμανικού καθεστωτικού περιοδικού spiegel, 4 Δεκέμβρη 2013.

14 - New York Times, 18 Οκτώβρη 1979.

15 - Από το *ο εργάτης και το χρονόμετρο,* εκδ. *κομμούνα,* 1985.

16 - Δεν θα αναφερθούμε εδώ στον (σηματικό) ρόλο που ανέλαβε έκτοτε το οργανωμένο έγκλημα· πάντα σε σχέση με την υποτίμηση της εργασίας.

παράρτημα

Τα διεθνή οικονομικά γεγονότα του πρώτου μισού της δεκαετίας του 1970 μπορεί, από πρώτη ματιά, να μην σχετίζονται με το θέμα των *κόκκινων σελίδων*. Οι περισσότερες απ' τις mainstream εκδοχές της σύγχρονης οικονομικής ιστορίας του καπιταλιστικού κόσμου αποδίδουν πολλά σ' αυτό που ονομάστηκε "πετρελαϊκό σοκ", το 1973, σε ότι αφορά τις "οικονομικές πολιτικές" που ακολούθησαν, στη συνέχεια, τα περισσότερα καπιταλιστικά κράτη, και κατ' αρχήν οι Ηπα. Πολύ λιγότερα αποδίδονται στην απόφαση της αμερικανικής κυβέρνησης (πρόεδρος ο Νίξον), το 1971, να αποσυνδέσει το δολαρίο απ' τον χρυσό. Και τίποτα δεν σχετίζει αυτές τις δύο πράξεις αφενός με τον παγκόσμιο ταξικό ανταγωνισμό ή συγκεκριμένες πλευρές του, την ίδια εποχή· αφετέρου με την δημιουργία του νούμερο 1 προβλήματος, του πληθωρισμού, που απ' τα τέλη της δεκαετίας του '70 υπήρξε το βασικό επιχείρημα για την εκκίνηση της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης.

Όμως η συσχέτιση υπάρχει, και είναι ιδιαίτερα σοβαρή. Η εξέτασή της, έστω περιληπτικά, μπορεί να μην προσθέτει πολλά στα δεδομένα που έχουμε περιγράψει ως εδώ στις *κόκκινες σελίδες*, θα ήταν όμως ανεπίτρεπτη παράλειψη απ' τη μεριά μας αν την αγνοούσαμε. Έχουμε, εν τέλει, την άποψη ότι όσα έγιναν σ' αυτό το "επίπεδο" πριν 40 χρόνια, φωτίζουν με έναν διαγώνιο τρόπο διάφορα απ' όσα συμβαίνουν στη διάρκεια της τρέχουσας όξυνσης της καπιταλιστικής κρίσης και της διαχείρισής της. Αυτό είναι όμως κάτι που θα εξετάσουμε στα επόμενα τεύχη των *κόκκινων σελίδων*.

Ας πάρουμε τα πράγματα με την σειρά τους.

ο προπολεμικός *κανόνας του χρυσού*[1]

Στη διάρκεια του 19ου αιώνα λεγόταν πως μια χώρα είναι στον "κανόνα του χρυσού" όταν ένα χαρτονόμισμα είχε αντίκρυσμα σε χρυσό. Με άλλα λόγια όταν μια μονάδα αυτού του χαρτονομίσματος μπορούσε να ανταλλαγεί ελεύθερα με μια συγκεκριμένη ποσότητα χρυσού. Η Βρετανία ήταν στον κανόνα του χρυσού πριν τον Α παγκόσμιο πόλεμο καθώς μπορούσε κανείς να πάρει ένα χαρτονόμισμα της μιας λίρας και να το ανταλλάξει στην Τράπεζα της Αγγλίας με μια συγκεκριμένη ποσότητα χρυσού: μια χρυσή λίρα. Προφανώς, οποιεσδήποτε δύο χώρες που ήταν στο κανόνα του χρυσού θα είχαν μια σταθερή ισοτιμία μεταξύ των νομισμάτων τους: το 1913 η ίδια ποσότητα χρυσού που μπορούσε να αγοραστεί με μια λίρα στο Λονδίνο μπορούσε να αγοραστεί με περίπου 4,87 δολάρια στη Νέα Υόρκη, οπότε 1 λίρα μπορούσε να ανταλλαγεί με περίπου 4,87 δολάρια.

Τώρα, εάν μια χώρα είναι στον κανόνα του χρυσού, πρέπει να διατηρεί μια ρυθμισμένη σχέση ανάμεσα στην ποσότητα του χρυσού που έχει στην Κεντρική της Τράπεζα και στην ποσότητα του χρήματος (με την μορφή χαρτονομισμάτων και καταθέσεων) που κυκλοφοράει στη χώρα. Αν υπάρχει λίγος χρυσός σε σχέση με το συνολικό ποσό του χρήματος υπάρχει ο κίνδυνος ότι η Κεντρική Τράπεζα δεν θα μπορέσει να δώσει χρυσό σε όσους καταφθάσουν στα γκισέ της ανεμίζοντας χαρτονομίσματα της 1 λίρας και ζητώντας χρυσάφι. Αν, απ' την άλλη μεριά, υπάρχει πολύς χρυσός σε σχέση με την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί, τότε η

Κεντρική Τράπεζα κινδυνεύει να χάσει την ευκαιρία να έχει κέρδη· απλά επειδή θα κάθεται πάνω σε σώρους χρυσαφιού αντί να το χρησιμοποιεί σαν βάση για δάνεια που θα φέρουν πληρωμές τόκων. Άρα η Κεντρική Τράπεζα πρέπει να διαχειρίζεται το συνολικό ποσό του χρήματος που κυκλοφορεί στη χώρα έτσι ώστε να έχει μια σωστή αναλογία με τον χρυσό που έχει στα υπόγειά της.

...

Η κρίσιμη όψη του συστήματος του "κανόνα του χρυσού" προέρχεται από το γεγονός ότι τα κράτη διαμόρφωναν τα διεθνή τους χρέη με όρους χρυσού. Αν η Βρετανία εισήγαγε περισσότερα εμπορεύματα απ' την Αμερική απ' ότι εξήγαγε σ' αυτήν, αποκτώντας έτσι ένα εμπορικό έλλειμμα, θα έπρεπε να πληρώσει τη διαφορά με χρυσάφι. Αυτό είχε διπλό αποτέλεσμα. Στην μία πλευρά του Ατλαντικού η Τράπεζα της Αγγλίας θα έχανε χρυσό και κατά συνέπεια θα έπρεπε να μειώσει την κυκλοφορία χρήματος στην Αγγλία. Αυτό θα οδηγούσε σε πτώση των δαπανών στη Βρετανία και σε κάποια πτώση μισθών και τιμών. Αυτό, με τη σειρά του, θα οδηγούσε σε μείωση των βρετανικών εισαγωγών και αύξηση των βρετανικών εξαγωγών. Εν μέρει, επειδή η πιο σφικτή βρετανική αγορά θα απέτρεπε τους ξένους απ' το να πουλάνε στο εσωτερικό, και εν μέρει επειδή η προηγούμενη εξέλιξη θα ενισχυόταν από το γεγονός ότι τα βρετανικά αγαθά έχουν γίνει πλέον φτηνότερα απ' τα ξένα.

Την ίδια στιγμή η ίδια αλυσίδα γεγονότων, από την ανάποδη μεριά, θα συνέβαινε στην άλλη όχθη του Ατλαντικού. Η Federal Reserve Bank της Αμερικής θα κέρδιζε χρυσό, θα αύξανε τη νομισματική κυκλοφορία, με το παρεπόμενο αποτέλεσμα την αύξηση της συνολικής δαπάνης στην Αμερική, παράλληλα με την άνοδο των μισθών και των τιμών. Οι αμερικανικές εισαγωγές θα αύξαναν έτσι, και οι αμερικανικές εξαγωγές θα έπεφταν. Μέσω αυτού του διπλού αποτελέσματος το εμπορικό έλλειμμα της Αγγλίας προς την Αμερική θα μειωνόταν.

Αυτό ήταν το κόλπο με τον "κανόνα του χρυσού". Προσέφερε έναν όμορφο, αυτο-ισορροπούντα μηχανισμό που εξασφάλιζε ότι οι ανισορροπίες στο διεθνές εμπόριο θα μειωνόταν αυτόματα. Πρακτικά, σύμφωνα με νεώτερες ιστορικές έρευνες, ο κανόνας του χρυσού ποτέ δεν δούλεψε ακριβώς έτσι. Είναι αλήθεια ότι στον 19ο αιώνα η εξισορρόπηση των ανισορροπιών στις πληρωμές γινόταν ιδιαίτερα εύκολα. Αλλά αυτό δεν οφειλόταν στη δράση του "κανόνα του χρυσού". Γιατί το σύνολο των Κεντρικών Τραπεζών ποτέ δεν τήρησε την αυστηρή σχέση ανάμεσα στις ποσότητες χρυσού και στις ποσότητες κυκλοφορούντος χρήματος που απαιτούσε η θεωρία· ούτε οι τιμές ήταν τόσο στενά συνδεδεμένες με την ποσότητα κυκλοφορούντος χρήματος που και πάλι η θεωρία προέβλεπε. Η εύκολη εξισορρόπηση οφειλόταν σε άλλους παράγοντες.

...

Από την άλλη μεριά ο κανόνας του χρυσού, σαν κανόνας σταθερών συναλλαγματικών σχέσεων ανάμεσα στα νομίσματα κρατών με μεγάλη, ή σχετικά μεγάλη οικονομική (και πολιτική) δύναμη, δεν θα μπορούσε παρά να αντανακλά, και μάλιστα όχι έμμεσα, τις σχέσεις δύναμης ανάμεσα σ' αυτά τα κράτη. Τις σχέσεις δύναμης όχι όσον αφορά τα κανόνια τους, αλλά όσον αφορά την έκταση και την ένταση του εξωτερικού τους εμπορίου. Ο "κανόνας του χρυσού" ήταν ένας κανόνας

διεθνούς "εμπορικής ειρήνης" για όσον καιρό ίσχυε στον 19ο αιώνα. Και "εμπορική ειρήνη" σήμαινε ότι κάθε νόμισμα (κάθε κράτος) είχε εξασφαλισμένη την δική του περιοχή όπου ήταν το κύριο μέσο συναλλαγών...

Michael Stewart: Keynes and After, 1967.

μετά τον πόλεμο...

Η έκρηξη και η εξάπλωση της "Μεγάλης Κρίσης" τη δεκαετία του '30 (που στα βασικά της χαρακτηριστικά μοιάζει πολύ με αυτήν την πρόσφατη μετά το 2007 - 08) διέλυσε τον "κανόνα του χρυσού" και την "εμπορική ειρήνη" που αυτός υποστήριζε. Πριν ο ενδοκαπιταλιστικός ανταγωνισμός πάρει την ανοικτά πολεμική / καταστροφική του μορφή, είχε την μορφή εμπορικού πολέμου, όπου διάφορα απ' τα "μεγάλα" και "δυνατά" κράτη προσπάθησαν για περίπου μια δεκαετία να κρατήσουν τα κομμάτια που κατείχαν απ' την διεθνή αγορά στα '20s, ή και να επεκταθούν σε βάρος των ανταγωνιστών τους. Το βασικό όπλο σ' εκείνον τον "εμπορικό πόλεμο" ήταν *οι υποτιμήσεις των εθνικών νομισμάτων*: του δολαρίου, της στερλίνας, του φράγκου, του μάρκου... *Ανταγωνιστικές* (μεταξύ τους) *υποτιμήσεις:* καθώς τα "δυνατά νομίσματα" ήταν, ουσιαστικά, νομίσματα για χρήση σε διάφορες ζώνες εμπορικής επιρροής (αγγλικής, αμερικανικής, γαλλικής, γερμανικής...) κάθε υποτίμηση του Χ ή του Ψ νομίσματος έκανε τα εμπορεύματα που παράγονταν και κοστολογούνταν στα υπόλοιπα νομίσματα, πιο ακριβά και άρα πιο δύσκολο να πουληθούν (μέσα στην ζώνη χρήσης του Χ ή του Ψ νομίσματος). Για να μπορούν να γίνονται αυτές οι αλληλοτροφοδοτούμενες υποτιμήσεις, θα έπρεπε τα νομίσματα να αποσυνδεθούν απ' τον "κανόνα του χρυσού", απ' την σταθερή αναλογία τους με συγκεκριμένες ποσότητες χρυσού. Κι έτσι έγινε.

Η οικονομική και εμπορική τάξη του κόσμου μετά τον Β παγκόσμιο πόλεμο δεν θα μπορούσε να είναι τέτοια. Ακρογωνιαίος λίθος των συμφωνιών του Bretton Woods, που διαμόρφωσαν την μεταπολεμική καπιταλιστική "ανάκαμψη", και το θέμα που απασχόλησε περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο στη διάρκεια των πολύμηνων διαπραγματεύσεων γι' αυτή τη "νέα τάξη", ήταν ακριβώς αυτό: η διασφάλιση σταθερών συναλλαγματικών ισορροπιών μεταξύ των βασικών νομισμάτων διεθνούς εμπορικής χρήσης. Με άλλα λόγια η διασφάλιση μιας καινούργιας "εμπορικής ειρήνης".

Πώς θα γινόταν αυτό; Με την επαναφορά του "κανόνα του χρυσού"; Για να συμβεί κάτι τέτοιο θα έπρεπε να το εγκρίνουν οι Ηπα. Πριν το ξέσπασμά του αλλά και τα πρώτα χρόνια του Β παγκόσμιου, τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη της "συμμαχίας" είχαν μεταφέρει το μεγαλύτερο μέρος του χρυσού των κεντρικών τραπεζών τους στις Ηπα, για λόγους ασφαλείας. Το 1945 οι Ηπα είχαν συγκεντρώσει στο έδαφός τους πάνω απ' το 50% των παγκόσμιων αποθεμάτων χρυσού: 574 εκατομμύρια ουγκιές. Για να χρησιμοποιηθεί αυτός ο χρυσός σαν κάλυψη των νομισμάτων τους και πάλι, θα έπρεπε να επαναπατριστεί. Όμως οι Ηπα, ο ένας απ' τους δύο μεγάλος νικητές του Β παγκόσμιου (ο άλλος ήταν η ε.σ.σ.δ.) είχε κάθε λόγο να μην

συμβεί αυτό. Και κανείς δεν θα μπορούσε να αναγκάσει την Ουάσιγκτον να αλλάξει γνώμη: εκτός απ' τα υπόλοιπα ο αμερικανικός στρατός ήταν, εκείνα τα χρόνια, ο μόνος που κατείχε το απόλυτο όπλο: την ατομική βόμβα.

Συνεπώς, προκειμένου να εξασφαλιστεί απ' την μια μεριά μια ορισμένη (αλλά όχι εντελώς άκαμπτη) σταθερότητα στις διεθνείς συναλλαγματικές ισοτιμίες ώστε το παγκόσμιο εμπόριο να γίνεται ομαλά, και απ' την άλλη ο χρυσός να μείνει στις Ηπα, αποφασίστηκε (αφού απορρίφθηκαν άλλες ιδέες) ότι το μεν αμερικανικό δολάριο θα παραμείνει "κλειδωμένο" με τον χρυσό, σε μια σταθερή ισοτιμία (35 δολάρια προς μια ουγγιά χρυσού), τα δε υπόλοιπα νομίσματα θα έχουν σταθερές ισοτιμίες (ή περιορισμένες και ελεγχόμενες διακυμάνσεις) σε σχέση με το δολάριο. Επρόκειτο για έναν ιδιόμορφο "κανόνα του χρυσού", που άμεσα αφορούσε μόνο το δολάριο, με τέτοιο τρόπο ώστε το αμερικανικό νόμισμα να γίνει (απ' το 1945 και μετά) το βασικό νόμισμα διεθνούς εμπορικής χρήσης. Επιπλέον, αυτός ο διακανονισμός, σήμαινε πως όλες οι υπόλοιπες κεντρικές τράπεζες των κρατών του πλανήτη, αντί να κρατούν χρυσό στα θυσαυροφυλάκιά τους σαν αντίκρυσμα για την αξία των εθνικών νομισμάτων τους, θα κρατούσαν δολάρια· δολάρια μετατρέψιμα σε χρυσό, τουλάχιστον θεωρητικά, στην ισοτιμία 35 δολάρια προς μια ουγκιά. Αυτό ήταν ένας γενικευμένος *έμμεσος* "κανόνας του χρυσού".

τα δύσκολα '70s

Η δολαριοκρατούμενη διεθνής "εμπορική ειρήνη", που εξασφάλιζε ότι το δολάριο, σαν το βασικό νόμισμα του διεθνούς εμπορίου, θα ήταν επίσης το βασικό αποθεματικό νόμισμα που θα κρατούσαν οι κεντρικές τράπεζες των (δυτικών) ευρωπαϊκών κρατών, της ιαπωνίας και της αυστραλίας (οπότε, αναγκαστικά, και όλων των υπόλοιπων κρατών του πλανήτη, ακόμα και του "ανατολικού μπλοκ"), και άρα θα επιβεβαίωνε και θα συντηρούσε την αμερικανική ηγεμονία σε μεγάλο μέρος του πλανήτη, κράτησε λίγο. Λιγότερο απ' όσο ήλπιζαν οι βιομήχανοι και οι πολιτικοί στην Ουάσιγκτον. Απ' την δεκαετία του '50 άρχισε η καπιταλιστική "ανάκαμψη" τόσο της (δυτικής) Γερμανίας και της Γαλλίας όσο και της Ιαπωνίας. Και στα τέλη της δεκαετίας του '60, το μερίδιο των Ηπα στο παγκόσμιο (δυτικό) "ακαθάριστο προϊόν" έπεσε από 35% που ήταν πριν δέκα χρόνια σε 27%. Τα κράτη που συναλλάσσονταν εμπορικά με τον γερμανικό, τον γαλλικό και τον ιαπωνικό καπιταλισμό είχαν πια μικρότερη ανάγκη, στο εμπόριό τους, για δολάρια και μεγαλύτερη για μάρκα, γιεν ή γαλλικά φράγκα. Απ' την άλλη, χρηματοδοτώντας έναν όλο και πιο δαπανηρό ιμπεριαλιστικό πόλεμο, στο Βιετνάμ, η αμερικανική κεντρική τράπεζα είχε αρχίσει να πλημμυρίζει τον κόσμο με δολάρια. Οι σύμμαχοι της Ουάσιγκτον δεν ήθελαν όμως δολάρια "γενικώς"· ήθελαν, συχνά, το ισοδύναμό τους σε χρυσό.

Η "ανάπτυξη" καπιταλισμών που πολιτικά ήταν σύμμαχοι των Ηπα, στρατιωτικά υποτελείς τους αλλά, ταυτόχρονα, εμπορικά ανταγωνιστές τους, είχε δυσάρεστες συνέπειες. Το 1969, όταν ανέλαβε την προεδρία ο Nixon, οι Ηπα είχαν εμπορικό έλλειμμα 7 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Το ποσό είναι μικρό με τα σημερινά δεδομένα, αλλά για τα τότε ήταν ιδιαίτερα μεγάλο. Και επικίνδυνο αφού είχε αυξητι-

κές τάσεις. Η αμερικανική κυβέρνηση άρχισε να πιέζει τους συμμάχους της να ανατιμήσουν τα νομίσματά τους, ώστε να γίνουν ακριβότερες και πιο δύσκολες οι εξαγωγές τους προς τις Ηπα (και αντίστοιχα φτηνότερες οι εξαγωγές των Ηπα προς αυτούς). Η Βόννη υπάκουσε κάπως. Δύσθυμα και μέτρια. Οι υπόλοιποι ευρωπαίοι και το Τόκιο αρνήθηκαν. Αυτό σήμαινε ότι στο τέλος της δεκαετίας του '60 το αμερικανικό κράτος διακινδύνευε ταυτόχρονα μια ήττα στην ανατολική ασία, μια μόνιμη εργατική και κοινωνική ανταρσία στο εσωτερικό του (τα αμερικανικά συνδικάτα απαιτούσαν διαρκώς αυξήσεις μισθών για να απαντήσουν στον πληθωρισμό) και ένα διεθνές νομισματικό και εμπορικό στραπάτσο: στις αρχές της δεκαετίας του '70 τα αποθέματα χρυσού στην F.E.D. ήταν τα μισά απ' ότι δέκα χρόνια νωρίτερα, και οι κεντρικές τράπεζες των υπόλοιπων κρατών είχαν στην κατοχή τους περισσότερα δολάρια απ' όσα μπορούσε να καλύψει το αμερικανικό χρυσάφι.

Στις αρχές του 1971 η κατάσταση χειροτέρευε. Τον Απρίλη εκείνης της χρονιάς, για παράδειγμα, οι πρώιμοι (με βάση τα όσα θα ακολουθούσαν τις επόμενες δεκαετίες) σπεκουλαδόροι / έμποροι χρήματος, πουλούσαν δολάρια και αγόραζαν γερμανικά μάρκα, αναγκάζοντας την κεντρική τράπεζα στη Βόννη να ξοδέψει ποσό ίσο με 5 δισ. δολάρια (σε μάρκα) για να αγοράσει τα δολάρια που πουλούσαν άλλοι, ώστε να προστατέψει την συναλλαγματική ισοτιμία μάρκου - δολαρίου. Ήταν ένα τεράστιο ποσό για μια εποχή που δεν υπήρχαν οι μεγαπαίκτες των hedge funds. Στις 5 Μάη η γερμανική κεντρική τράπεζα τα παράτησε: άφησε το μάρκο να ανατιμηθεί.

Φυσικά αυτό δεν ήταν λύση - το πρόβλημα της διεθνούς αξίας του δολαρίου συνέχιζε, όπως συνέχιζαν και οι ανάγκες χρηματοδότησης του πολέμου στο Βιετνάμ. Στις 12 Αυγούστου του 1971, ημέρα Πέμπτη, το σύμμαχο Λονδίνο κλώτσησε το τραπέζι: απαίτησε απ' την αμερικανική κυβέρνηση να "εγγυηθεί την αξία" 750 εκατομυρίων δολαρίων. Δηλαδή να τα ανταλλάξει με χρυσό. Την επόμενη μέρα, Παρασκευή, ο Nixon κάλεσε σε μυστική σύσκεψη στο Camp David δεκαπέντε οικονομολόγους, συμβούλους και αξιωματούχους. Ήταν ένα κανονικό πολεμικό συμβούλιο για ένα θέμα που η ιστορία δεν συμπεριλαμβάνει (κάκιστα) στα πολεμικά χρονικά. Το συμπέρασμα ήταν ότι θα έπρεπε να ληφθούν ταυτόχρονα τρία μέτρα:

α) Να σταματήσει η δυνατότητα μετατροπής των αμερικανικών δολαρίων σε χρυσό·

β) Να κηρυχθεί ένα πρώτο πάγωμα μισθών και τιμών για 3 μήνες· και

γ) Να μπει γενικός δασμός για τις εισαγωγές 10% επί των τιμών των εμπορευμάτων.

Τις αποφάσεις ανακοίνωσε ο Nixon στο "αμερικανικό έθνος" το βράδυ της Κυριακής 15 Αυγούστου του 1971.

Τι είχε συμβεί; Το αμερικανικό κράτος / κεφάλαιο, σπάζοντας τον στρατηγικής σημασίας δεσμό ανάμεσα στην αξία του δολαρίου και στον χρυσό, απελευθερωνόταν μεν (σε ότι αφορούσε και αφορά την εκτύπωση χρήματος), τινάζοντας όμως τα θεμέλια της "εμπορικής ειρήνης" του Bretton Woods. Εάν το δολάριο δεν είχε πλέον αντίκρυσμα σε μια κοινώς αποδεκτή αξία (το χρυσάφι), δεν θα είχε και κανένα άλλο νόμισμα. Και ποια θα ήταν η αντικειμενική αξία των νομισμάτων; Καμία! Μόνο *σχετική* αξία θα μπορούσαν να έχουν. Το ένα ως προς το άλλο.

Αν όμως επρόκειτο να συμβεί αυτό (και έτσι ακριβώς έγινε, και έτσι γίνεται ως τώρα, με αυξανόμενη "τεχνική" επιτήδευση του εμπορίου χρήματος από τότε ως τώρα) τότε οι έμποροι χρήματος θα γίνονταν υποχρεωτικά κεντρικοί "παίκτες" στον καθορισμό αυτών των σχετικών, και ολοφάνερα ρευστών, ισοτιμιών. Όχι απ' την μεριά του ταξικού ανταγωνισμού και της ακύρωσής του αλλά απ' την μεριά των "εμπορικών ημι(;)πολέμων"και της έκβασής τους, το νόμισμα, το χρήμα, και οι ροές του θα γίνονταν κεντρικός παράγοντας. Καμμία έκπληξη! Μεταξύ των υποστηρικτών της "αμερικανικής λύσης" της 15ης Αυγούστου του 1971 ήταν και κάποιος άγνωστος ακόμα τότε στο ευρύ κοινό, ονόματι Friedman. Η πρόβλεψή του ήταν ότι όπως συμβαίνει με τις τιμές των εμπορευμάτων, έτσι και με τις (σχετικές μεταξύ τους) "τιμές των νομισμάτων" η αγορά θα βρει τις ισορροπίες και τις βέλτιστες λύσεις.

Απέτυχε (αν και αυτοί που επωφελήθηκαν απ' την αποτυχία του έγιναν εν τω μεταξύ πολλοί). Διάφορες κρίσεις και ημικρίσεις, που είτε οφείλονταν είτε αντανακλούσαν στις διεθνείς συναλλαγματικές ισοτιμίες, άρχισαν να γίνονται ρουτίνα. Η αστάθεια και ο κίνδυνος των "κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών" διαμόρφωσε τους άλλοτε περιθωριακούς διεθνείς τζογαδόρους σε αξιοσέβαστους "επενδυτές" / αγέλες λύκων, που όχι μόνο προέβλεπαν αλλά επέβαλαν (και επιβάλλουν) "διακυμάνσεις" προσοδοφόρες, αδιάφορο τι συνέπειες έχουν σε τρίτους. Αυτά που είχε περιγράψει ο Keynes σαν την γάγγραινα του καπιταλιστικού παραγωγικού ορθολογισμού στα 1920 και 1930 έγιναν κοινοτοπία πάνω στα ερείπια των ρυθμίσεων που είχε συν-σχεδιάσει, πάνω στα αποκαΐδια του Bretton Woods.

Εν τω μεταξύ, κάπου εκεί στα '70s, μερικοί απ' τους βασικούς εμπορικούς ανταγωνιστές των Ηπα, ευρωπαϊκά κράτη και αφεντικά, άρχισαν να κουβεντιάζουν την προοπτική ενός "ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος". Για να αποφύγουν, τουλάχιστον μεταξύ τους, τον "εμπορικό ημιπόλεμο", ενισχύοντας έτσι τη θέση τους στον παγκόσμιο ενδοκαπιταλιστικό ανταγωνισμό. Το ότι το πράγμα έδεσε μόλις την δεκαετία του '90 είναι γεγονός. Όπως γεγονός είναι ότι εκτός απ' τα δικά του (εθνικών προελεύσεων...) αμαρτήματα, το ευρώ κουβαλάει και ένα προπατορικό: η Ουάσιγκτον θεωρούσε και θεωρεί απόλυτα εχθρικά τα "περιφερειακά μετα-Bretton Woods"...

Εν τέλει, εκεί στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ο παγκόσμιος ταξικός πόλεμος, με την μορφή της επικής αντίστασης των βιετναμέζων κομμουνιστών, αποσταθεροποιούσε τις καπιταλιστικές ισορροπίες των προηγούμενων πρόσφατων δεκαετιών· έστω κι αν τα αφεντικά βρήκαν τρόπους να μπαλώσουν τις τρύπες τους...

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1 - Πρωτοδημοσιεύτηκε στο *αντιλεξικό κριτικής της πολιτικής οικονομίας, "1917 - 1945 κεϋνσιανισμός: κεφάλαιο, κράτος και ταξικός ανταγωνισμός, από την Οκτωβριανή Επανάσταση στο Δ.Ν.Τ."* εκδ. *ομάδα "σπάταλοι"*, εκδ. Οκτώβρης 2005.

το "πετρελαϊκο σοκ" του 1973

Η Ουάσιγκτον ηττήθηκε οριστικά και αμετάκλητα τον πόλεμο στο Βιετνάμ τον Απρίλη του 1975: την τελευταία ημέρα εκείνου του μήνα ό,τι είχε απομείνει από αμερικανικό στρατό έφευγε "πετώντας" κυριολεκτικά και μεταφορικά απ' την Σαϊγκόν, στην οποία έμπαιναν θριαμβευτές οι βιετκόνγκ. Ήταν μια συντριπτική ήττα.

Ενάμισυ χρόνο νωρίτερα, το φθινόπωρο του 1973, η Ουάσιγκτον και οι ευρωπαίοι σύμμαχοί της, είχαν έναν άλλο μεγάλο πονοκέφαλο. Στις 6 Οκρώβρη εκείνης της χρονιάς, το συριακό και το αιγυπτιακό κράτος, υποστηριζόμενα οικονομικά και πολιτικά από άλλα αραβικά, ξεκίνησαν αιφνιδιαστικά πόλεμο κατά του ισραήλ, προκειμένου να ανακτήσουν τα εδάφη που είχαν χάσει στον "πόλεμο των 6 ημέρων", το 1967. Το μεν Κάιρο τη χερσόνησο του Σινά, η δε Δαμασκός τα υψώματα του Γκολάν. Αρχικά η διπλή αιφνιδιαστική επίθεση ήταν πετυχημένη, και το Τελ Αβίβ απείλησε ότι θα απαντήσει με πυρηνικά. Για "να αποφευχθεί" αυτό, στις 12 Οκτώβρη η Ουάσιγκτον αποφάσισε να υποστηρίξει ανοικτά το Τελ Αβίβ με αποστολή όπλων και πυρομαχικών (το Κάιρο και η Δαμασκός είχε την αντίστοιχη υποστήριξη της Μόσχας).

Σαν απάντηση σ' αυτήν την ανοικτή υποστήριξη προς το Ισραήλ στις 16 Οκτώβρη τα αραβικά πετρελαιοπαραγωγικά κράτη αποφάσισαν αύξηση στην τιμή του πετρελαίου κατά 70% (στα 5,11 δολάρια το βαρέλι...!), και μείωση της παραγωγής, μέχρις ότου η Ουάσιγκτον υποχρεώσει το Ισραήλ να δώσει πίσω τα εδάφη που κατέλαβε το 1967. Η κυβέρνηση Νίξον έκανε ότι δεν καταλαβαίνει αυξάνοντας την στρατιωτική βοήθεια στο Τελ Αβίβ· και η απάντηση ήταν η οριστική διακοπή προμήθειας πετρελαίου κατ' αρχήν προς τις Ηπα, τον Καναδά, την Ιαπωνία, την Αγγλία και την Ολλανδία απ' όλα τα αραβικά κράτη. Λίγο αργότερα στη λίστα των στόχων του εμπάργκο προστέθηκαν και άλλοι.

Τι ήταν εκείνο που έσπρωξε κράτη εντελώς αδύναμα από στρατιωτική άποψη να κηρύξουν έναν τέτοιο "ασύμμετρο πόλεμο" προς την τότε (επιφανειακά τουλάχιστον) παντοδύναμη "δύση", και μάλιστα τις Ηπα; Δεν υπήρχε τίποτα ιδιαίτερα αλτρουϊστικό προς τους παλαιστίνιους. Όμως ο δυναμικός αντάρτικος πόλεμος των παλαιστινίων, μέσω της PLO, ασκούσε ήδη πραγματική επιρροή όχι μόνο στους αραβικούς αλλά και στους πρωτοκοσμικούς πληθυσμούς· και ανάποδα: όχι μόνο στους πρωτοκοσμικούς αλλά και στους αραβικούς. Συνεπώς, ακόμα και καθεστώτα κάθε άλλο παρά "σοσιαλιστικά", όπως εκείνα του Κουβέιτ, της Σαουδικής Αραβίας ή του Ιράν (το αφεντικό ήταν τότε ο βασιλιάς / σάχης) έπρεπε να δείξουν ότι ασκούν "πραγματική πίεση" στη δύση (και ειδικά στην Ουάσιγκτον), για να "πιέσει" με τη σειρά της το Τελ Αβιβ. Πράγμα που σε γενικές γραμμές δούλεψε: παρότι το ισραηλινό κράτος νίκησε στρατιωτικά, η διπλωματία του αμερικάνου υπ.εξ. Κίσσιγκερ, τους επόμενους μήνες, οδήγησε σε μερική αποχώρηση του ισραηλινού στρατού απ' τις "κατακτήσεις" του.

Υπήρχε όμως κι ένας άλλος πολύ σοβαρός λόγος για να είναι αγανακτισμένοι οι σεϊχηδες, κι όχι μόνον αυτοί· ακόμα και ο στενός φίλος της Ουάσιγκτον, βασιλιάς

του ιράν: η αποδέσμευση του δολαρίου απ' τον χρυσό, και η μετατροπή του σε ένα νόμισμα "σχετικής αξίας"! Τον Αύγουστο του 1971, όταν ο Nixon ανακοίνωσε τα επείγοντα μέτρα του, με μια ουγγιά χρυσάφι αγόραζε κανείς 11,5 βαρέλια πετρέλαιο - με τη μεσολάβηση του δολαρίου φυσικά. Τον Οκτώβρη του 1973, με μια ουγγιά χρυσάφι αγόραζε κανείς 25 βαρέλια πετρέλαιο· πράγμα που σημαίνει ότι η "κυμαινόμενη" μεσολάβηση (υποτίμηση) του δολαρίου είχε ρίξει τα έσοδα των πετρομοναρχών και λοιπών παραγωγών πετρελαίου κάτω απ' το μισό. Λίγο νωρίτερα, τον Ιούνη και τον Ιούλη του 1973, το πράγμα είχε γίνει ακόμα χειρότερο: 34 βαρέλια πετρέλαιο ανά ουγγιά· πτώση εσόδων στο ένα τρίτο! Με άλλα λόγια η Ουάσιγκτον, σπάζοντας την σταθερή συσχέτιση δολαρίου - χρυσού είχε κηρύξει, μεταξύ άλλων, τον πόλεμο στους πετρελαϊκούς προμηθευτές της. Κι αυτοί (έτσι είναι το εμπόριο!) αποφάσισαν να αμυνθούν - κάτι που πιθανότητα δεν είχε υπολογιστεί έγκαιρα στην Ουάσιγκτον.

Το πετρελαϊκό εμπάργκο (που κράτησε ως τον Μάρτη του 1974) προκάλεσε αύξηση της τιμής του πετρελαίου, άρα του ενεργειακού κόστους των βιομηχανιών, άρα των τελικών τιμών των προϊόντων / εμπορευμάτων.... Άρα; *Πληθωρισμό!* Ο καπιταλισμός είναι ένα μάλλον κλειστό σύστημα· οπότε είτε επρόκειτο για τον κατευνασμό των πετροσεϊχάτων είτε επρόκειτο για τον αφοπλισμό των εσωτερικών (εργατικών / κοινωνικών) αρνήσεων, εκεί στα '70s, η απάντηση, σε πρώτη και τελευταία ανάλυση, δεν θα μπορούσε παρά να είναι "πολιτική". Με την έννοια της καπιταλιστικής *πολιτικής οικονομίας.*

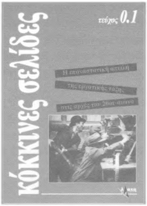
Και τέτοια ήταν. Σε ότι αφορά την καπιταλιστική / κρατική αναδιάρθρωση με "όχημα" την αντιμετώπιση του πληθωρισμού και, την αντικατάσταση της κεντρικότητας της εργασίας απ' την κεντρικότητα του χρήματος, έχουμε πει σ' αυτό το τεύχος ορισμένα πράγματα. Για το κατευνασμό των πετροσεϊχάτων η τακτική υπήρξε αξιοπρόσεκτη: ναι μεν το δολάριο είχε γίνει (και θα παρέμενε) ένα "σχετικής αξίας" νόμισμα· τι θα έλεγαν όμως οι πετρελαϊκές ελίτ του αραβικού κόσμου αν μπορούσαν να "επενδύουν" αυτά τα σχετικής αξίας δολάρια σε πιο αποδοτικές "αξίες" στον δολαριοκρατούμενο κόσμο, αρχίζοντας (αλλά όχι τελειώνοντας) στην αγορά των Ηπα; Ο όρος *πετροδόλαρα,* και η "κυκλική" κίνησή τους προς τα πετρελαιοπαραγωγά κράτη και από εκεί πίσω στις Ηπα, είτε σε αγορές κρατικών ομολόγων, είτε σε αγορές μετοχών αμερικανικών (και ευρωπαϊκών) εταιρειών, είτε σε αγορές ακινήτων, γεννήθηκε μέσα σ' εκείνο το κατευναστικό deal, του 1973 - 1974. Σωστά (και) οι σεΐχηδες αναγνώρισαν ότι το να μην είναι το δολάριο χρυσάφι σημαίνει απλά ότι πρέπει να κινείται αντί να συσσωρεύεται...

Το πετρέλαιο, τον Μάρτη του 1974, είχε πάει κοντά στα 12 δολάρια το βαρέλι: με μια ουγγιά χρυσάφι (μεσολαβημένη πάντα απ' το υποτιμημένο πια αμερικανικό νόμισμα) αγόραζε κανείς 15,5 βαρέλια πετρέλαιο. Not so bad. Και με την μετατροπή σε δολάρια ο πωλητής πετρελαίου αγόραζε μαγαζιά στη Ν. Υόρκη ή το Λονδίνο...

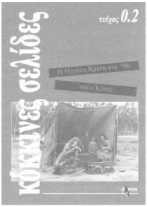
Ας σημειώσουμε, λοιπόν, τελειώνοντας αυτήν την σύντομη αναφορά, ότι κατά ένα ποσοστό (και μόνο σε ότι αφορούσε την τύχη των παλαιστινίων και του αγώνα τους) ακόμα και το "πετρελαϊκό σοκ" του 1973 είχε πάνω του σημάδια απ' τον τότε παγκόσμιο ταξικό ανταγωνισμό.

REICHSBANKNOTE
112843
Fünfzig Millionen Mark
zahlt die Reichsbankhauptkasse in Berlin gegen diese Banknote dem Einlieferer. Vom 1. Januar 1924 ab kann diese Banknote aufgerufen und unter Umtausch gegen andere gesetzliche Zahlungsmittel eingezogen werden
Berlin, den 1. September 1923
MM-63
REICHSBANKDIREKTORIUM

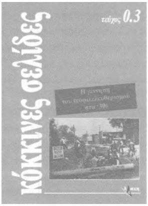
ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

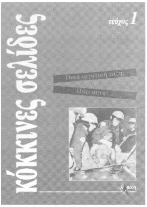
τεύχος 0.1
Η επαναστατική απειλή της εργατικής τάξης στις αρχές του 20ου αιώνα

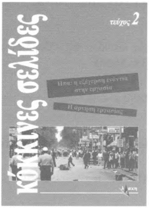
τεύχος 0.2
Η Μεγάλη Κρίση στα '30s και ο Κέυνς

τεύχος 0.3
Η γέννηση του νεοφιλελευθερισμού στα '30s

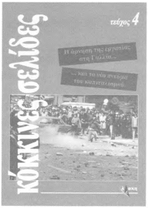
τεύχος 1
Ποιά εργατική τάξη; Πάει αυτή!...

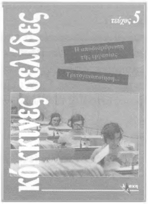
τεύχος 2
- Ηπα: η εξέγερση ενάντια στην εργασία
- Η άρνηση εργασίας

τεύχος 3
Porto Marghera (Βενετία): η άρνηση της εργασίας

τεύχος 4
Η άρνηση της εργασίας στη Γαλλία... και το νέο πνεύμα του καπιταλισμού

τεύχος 5
- Η αποδιάρθρωση της εργασίας
- Τριτογενοποίηση...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΛΕΣΧΗΣ ΚΑΤΑΣΚΟΠΩΝ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ

Σειρά TEXT

- Περί της ανομολόγητης καταγωγής των ρατσιστικών ιδεωδών της ελληνικής κοινωνίας και της ομολογημένης χρησιμότητάς τους (β έκδοση)
- Πολεοδομία και δημόσια τάξη: Αθήνα, οχυρωμένη πόλη (γ έκδοση)
- Ο δρόμος και η μέθοδος: η πόλη, ο εργάτης, η μηχανή

Σειρά Techno

- *Merrit Roe Smith, Charles Dew, David Montgomery,* Οι μάστορες: ο εργατικός έλεγχος πριν τον φορντισμό
- *Harry Braverman,* Εργασία και μονοπωλιακό κεφάλαιο: Η υποβάθμιση της εργασίας στον εικοστό αιώνα

Σειρά Αυτομόρφωση

- Τι είναι και τι ζητάει η μαρξιστική κριτική από την πολιτική οικονομία
- Θέατρο και Πολιτική
- Πόλεμος και Ιστορία

Σειρά Versus

- *Charles Murray, James Wilson,* Από τη μηδενική ανοχή στη μηδενική πολιτική
- *Michael Ignatieff, Economist,* Περί Πολέμου
- Αδειάζοντας υπνοδωμάτια με οπλοπολυβόλα (β έκδοση)

Σειρά Monitor

- *Monitor 2006:* Ντοκουμέντα από το ιδρυτικό συνέδριο της CNT - Ταξικοί αγώνες στην Ελλάδα τον Απρίλη του 1967 - Αφιέρωμα στον τεϊλορισμό - Ο πλανήτης των slums - κ.α.
- *Monitor 2007:* Οκτώβριος 1977, φθινόπωρο στη Γερμανία - Απ' το Παρίσι στο Αλγέρι - Η τρέχουσα κρίση των subprime δανείων - Σημειώσεις για το εργοστάσιο της εκπαίδευσης - κ.α.

Εκτός Σειράς

- *Ρομπέρ Λινάρ,* Ο εγκατεστημένος
- *Manuel Castells,* Ο μετασχηματισμός της εργασίας και της απασχόλησης (β έκδοση)
- *Critical Art Ensemble,* Η προέλαση της πανούκλας
- *Alessi Dell'Umbria,* Racaille: Εξεγέρσεις στα γκέτο των γαλλικών μητροπόλεων
- Autonomia, απόψεις, αγώνες, μαρτυρίες των Ιταλών Αυτόνομων (β έκδοση)
- *George Caffentzis,* Γιατί οι μηχανές δεν παράγουν αξία
- Μικρές ιστορίες των λέξεων και των σχέσεων

επικοινωνία: lesxikataskopon@yahoo.gr ή passauto07@yahoo.gr

Το τεύχος νο 6 των *κόκκινων σελίδων* εξετάζει το ίδιο όπως το νο 5, δηλαδή το πως απάντησαν οι εργοδότες, τα αφεντικά, η καπιταλιστική ιδιοκτησία και διεύθυνση, απ' τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και μετά, στις εκρηκτικές εργατικές αρνήσεις που είχαν προηγηθεί - αλλά τώρα σε ένα άλλο "επίπεδο". Όχι σ' αυτό της αναδιοργάνωσης της εργασίας, αλλά σ' εκείνο της αναδιοργάνωσης του κράτους.

Θα ήταν λειψό να εστιάζει κανείς μόνο στο ένα (την παραγωγή, την άμεση εκμετάλλευση) ή μόνο στο άλλο (το κράτος, τους θεσμούς, την "μεγάλη πολιτική" των αφεντικών). Πρέπει να έχουμε αναλυτική και τεκμηριωμένη γνώση και των δύο μαζί. Είναι σαν τα δύο σκέλη της πένσας που μας σφίγγει εδώ και δεκαετίες.

Στην εξέταση αυτών των δύο πλευρών, απ' τα τεύχη νο 5 και νο 6, υπάρχουν τα βασικά δεδομένα που γεννούν (και εξηγούν) την κρίση που θα προκύψει πολύ γρήγορα, ήδη απ' τα τέλη των '80s, και που με διάφορες μορφές φτάνει ως τις ημέρες μας.

(Περισσότερα γι' αυτά, στα τεύχη των *κόκκινων σελίδων* που θα ακολουθήσουν.)

Ζ.

Οι ***κόκκινες σελίδες*** είναι μια σειρά εκδόσεων για εργατική χρήση: εκθέτουμε απόψεις και θέσεις της οργανωμένης εργατικής αυτονομίας στην ελλάδα σχετικά και γύρω απ' την *κρίση*, αλλά συνθέτουμε επίσης μια συγκεκριμένη ιστορική / πολιτική προσέγγιση τόσο της κρίσης όσο και του δίδυμου σκέλους της, της (καπιταλιστικής) *αναδιάρθρωσης*. Ορισμένα απ' τα περιεχόμενα των *κόκκινων σελίδων* είναι επανεπεξεργασμένα κείμενα που έχουν δημοσιοποιηθεί με τις υπογραφές του *Block*, των *μητροπολιτικών συμβουλίων αυτόνομων*, της *συνέλευσης του πλάνου 30/900*, σε κάποιο βαθμό της *συνέλευσης game over*, και του περιοδικού *Sarajevo*. Η σύνθεση των *κόκκινων σελίδων* συμπληρώνεται με χρήσιμες μεταφράσεις καθώς και νέες αναλύσεις.

Η ευθύνη της έκδοσης και της διακίνησης των *κόκκινων σελίδων* ανήκει στη *"Λέσχη Κατασκόπων του 21ου Αιώνα"*. Η ευθύνη του περιεχομένου τους, όπου δεν αναφέρεται κάτι διαφορετικό, ανήκει στον επιμελητή της σειράς.